

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SZÁSZDI LEÓN-BORJA ISTVÁN**
ISTEN ELSŐ SZAVA AZ ÚJVILÁGBAN
- **CONSTANZA LÓPEZ LAMERAIN**
A HARMADIK LIMAI ZSINAT
ÉS AZ EGYSÉGES EVANGELIZÁCIÓS RENDSZABÁLYOK
- **ZAJTA LORÁND**
BRENTÁN KÁROLY HITTÉRITŐI ÉS TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE
A PERUI ALKIRÁLYSÁG TERÜLETÉN
- **BABARCZI DÓRA**
EGY MAGYAR JEZSUITA PARAGUAYBAN
- **LUDOLF PELIZAEUS**
AZ „ÜRES FÖLD” FOGALMÁNAK SZEREPE CHILE MEGHÓDÍTÁSÁBAN
- **SZEMLE**
MENYHÁRT ÁGNES, SCHVÉD BRIGITTA KINGA,
VARGA MÁTYÁS GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 2.

TARTALOM

Keresztben és célkeresztben. Szerzetesek és térítők Dél-Amerikában (Martí Tibor)	179
<i>Tanulmányok</i>	
Szászdi León-Borja István: Isten első szava az Újvilágban. A millenarizmus és az univerzális monarchia összekapcsolódása	183
Constanza López Lamerain: A harmadik limai zsinat és az egységes evangelizációs rendszabályok a perui egyháztartományban	211
Zajta Loránd: Brentán Károly hittérítői és tudományos tevékenysége a Perui Alkirályság területén	229
Babarczi Dóra: Egy magyar jezsuita Paraguayban. Limp Ferenc 1752–1753. évi levelei	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: Az arecayái felkelés. Fegyveres guaraní a határnál	277
Ludolf Pelizaeus: Az „üres föld” fogalmának szerepe Chile meghódításában	297
<i>Szemle</i>	
Magyar jezsuiták Brazíliában, 1753–1760 (Menyhárt Ágnes)	319
A Túpac Amaru-felkelés (Schvéd Brigitta Kinga)	323
Chilei küldetésben, 1956–1975 (Varga Mátyás Gábor)	328

Jelen számunkat szerkesztette: Martí Tibor

Isten első szava az Újvilágban

A millenarizmus és az univerzális monarchia
összekapcsolódása

Nagyjából fél évszázaddal ezelőtt Szászdi Ádám mellett érvelt, hogy Amerika történetének kutatását bele kell foglalni Európába, mivel előbbi születése, azaz az Újvilág felfedezése óta az utóbbihoz tartozik.¹ Hol a mikrotörténelem iránti igénynek, hol a rosszul értelmezett nacionalizmusnak tudható be, hogy azon történetek és körülmények összességének rendszerezése, melyek a nyugati embert az „újonnan felfedezett szigetek” híre hallatán, 1493-tól – a középkor sötét tengerére – a Tengeróceánra csábították, egyelőre várat magára. Amerika felfedezésének története olyan rejtélyekkel teli, melyek összefüggésben állnak a Katolikus Királyok, I. Izabella kasztíliai királynő (1474–1504) és férje, II. Ferdinánd aragóniai király (1479–1516) uralkodásának másik két, 1492-höz kötődő eseményével: egyrészt a zsidók királyi rendelet útján történő kiűzésével Spanyolországból, másrészt a muzulmán Granadai Királyság – az utolsó iszlám irányítás alatt álló ibériai terület – meghódításával.

A Másolati könyv egy részlete

Több mint két évtizeddel ezelőtt Katalóniában, Lérida városában egy idős könyvkereskedő hívta fel a figyelmet arra a 16. századi kézíratra, amelyet Kolumbusz Kristóf Másolati könyvnek neveztek el, s ami végül a spanyol állam tulajdonába került. A Másolati könyv nemcsak ismert szövegeket tartalmaz, hanem a felfedező Katolikus Királyokhoz írott leveleinek addig ismeretlen darabjait is, amelyekben olyan titkos információkat árul el a szerző, melyek nyomtatását és terjesztését a későbbiekben részlegesen be is tiltották. Más levelekről a dominikánus misszionárius szerzetesnek, Bartolomé de las Casasnak köszönhetően értesülünk, akadnak azonban olyanok is, amelyek teljesen ismeretlenek maradtak. Ezek közé tartozik Kolumbusznak a királyi pár számára írt második, hispaniolai levele is, mely 1500. február 3-i dátummal kelt. A forrásban az Indiák tengernyá felidézi a La Rábida-kolostorból

¹ Szászdi Nagy, 1966. 37–44.

való ferences szerzetes, Juan Pérez alakját,² aki a hagyomány szerint utat nyitott Kolumbusz előtt Izabella királyné udvarába: „Azt hiszem, emlékeznek még Juan Pérezre, a jóságos szerzetesre, aki egyéb vállalkozásra is biztatta Felsegeteket, mint a granadaira meg a zsidókéra; ővele járultunk Felsegetek színe elé az Indiák vállalkozásának ötletével, mely alkalmas a Szent Ház meghódítására. Ő halott; kérem Felsegeteket, hogy erősítsenek meg és legyenek oly kegyesek megadni a kapitányi tisztséget a küldetéshez, mivel most, hogy a Mi Urunk látja, mennyire igazságtalanul lettem megfosztva mindenki védelmezésétől, úgy tűnik, élénken igyekszik megsegíteni.”³

Annyi biztos, hogy a kérdéses levél ezen részlete olyan híreket tartalmaz, amelyek kétségkívül megváltoztatják a Katolikus Királyok uralkodásának történetéről, illetve Amerika felfedezéséről alkotott elképzelésünket. A levél elemzése néhány fontos tényezőre hívja fel figyelmünket. Először is arra, hogy Juan Pérez barát nem sokkal 1500 februárja előtt halhatott meg,⁴ megtudjuk továbbá azt is, hogy közreműködött a granadai háborúval kapcsolatos és a zsidók kiűzéséről szóló 1492. évi rendeleteket illető döntésekben. Harmadszor pedig, a Kolumbusz-féle expedíció valódi célja a felfedező szerint a „Szent Ház meghódítása” volt, vagyis a háromkaravellás út „alkalmas volt” Jeruzsálem visszahódítására, hiszen a Szent Ház az ottani templom nevének feleltethető meg.⁵

Ez utóbbi cél hangsúlyozása annál is inkább fontos, mivel II. Ferdinánd uralkodói címei közé tartozott a Jeruzsálem királya, melyet még nagybátyja, V. Alfonz aragón király (1416–1458) örökölt az Anjou-dinasztia utolsó nápolyi királynőjétől. A pusztán történelmi, tiszteletbeli és a török uralom miatt terület nélküli címnek azonban a Katolikus Királyok „Szent Ház” felszabadítását célzó tervében mégis jelentősége lett. A Jeruzsálem királya cím összekötötte őket azokkal a kereszties királyokkal, akik a Szent Sír-bazilika kőszíjaiban nyugodtak.⁶ Ebben a kontextusban a földi paradicsom felfedezése egyet jelentett az isteni áldás kieszközlésével, elősegítette Krisztus földi visszatértét, közelebb hozta az idők végezetét, az utolsó ítéletet. A joachimisták mindezt akkorra várták, amikor az evangélium hirdetése eléri a föld végső határait. A szent helyek visszahódítása és a hitetlenek megtérítése, az evangélium eljuttatása a föld minden pontjára: egyként meghatározták a joachimizmusként ismert ferences millenarizmust.

2 Bartolomé de las Casas barát *Az Indiák története* című művének első könyvében tévesen nevezi Pérezet a Palos de la Frontera-i La Rábida-kolostor házfőnökének. Tény azonban, hogy 1492-ben ebben a ferences közösségben tartózkodott esetlegesen azzal a céllal, hogy hajókat szereltessen fel a királyi pár részére.

3 CDD, 1994. vol. 2. 1177–1178. 440. dok.

4 García Hernández palosi felcser tanúságára szokás hivatkozni annak a feltételezésnek alátámasztásához, hogy Juan barát 1514-ben halt meg. Hernández 1515-ben, a kolumbuszi perek alkalmával így nyilatkozott: „Míg jelen tanú ott volt, egy Juan Pérez nevű szerzetes – ki azóta már meghalt – beszélni kívánt Kolumbusz Kristóf úrral, és mivel látta, hogy más világba és idegen királyságba készül, megkérdezte tőle, ki ő, és honnan jön.” A palosi felcser ezen vallomására alapozva Lucena Salmoral úgy képzelte, hogy Pérez az 1515 előtti évben hunyhatótt el. Vö. Lucena Salmoral, <http://www.mcnbiografias.com/app-bio/do/show?key=perez-fray-juan> (a legutóbbi hozzáférés időpontja: 2016. június 28.)

5 A Szent Ház névvel a jeruzsálemi templomot illették. Antelo Iglesias, 2002. 223–227.; Milhou, 1983. 338–340.

6 Evelyn Waugh szerint ezeket a királysírokat Napóleon korában pusztították el, amikor a görög ortodoxok átalakították a régi bazilikát. Waugh, 2011.

Ki volt Juan Pérez barát?

Kevés bizonyosat mondhatunk a ferences szerzetes életéről, a fenti forrás – mint láttuk – neki tulajdonítja Kolumbusz bejutását a Katolikus Királyok udvarába. E levélnek köszönhetően tudjuk, hogy már tizennégy évvel a halálához társított dátum előtt, 1500 februárját megelőzően meghalt.⁷ Ha figyelembe vesszük, hogy Izabella királyné szolgálatába még annak hercegnősége idején került, s a fizetéssel is járó, gazdasági feladatokat ellátó *contadori* tisztséget látta el,⁸ egészen az 1474 előtti, vagyis a IV. Henrik halálát megelőző időszakra ugrunk vissza. Úgy tűnik tehát, Pérez és Izabella kapcsolata a Henrik elleni nagy cselszövések éveitől datálható. Számításaink szerint a szerzetes akkoriban legkevesebb harmincéves lehetett, 1492-ben nagyjából ötven, halálakor pedig körülbelül hatvan.

Juan Pérez Segoviából származott,⁹ s Izabella hercegnő szolgálatába is ott léphetett. Már szerzetessége idején, 1485-ben adományt kapott a királynőtől a Córdobához közeli La Arruzafa ferences kolostor részére. Gonzalo de Baeza kincstárnok Juan Pérez de Segoviaként jegyezte be a barátot számadáskönyvébe, mint akinek 3100 maravédit utalt ki.¹⁰ A Córdobában székelő királyi udvarban ismerte meg a Portugáliából érkező Kolumbusz Kristóf az Izabella királyné által oly nagyra becsült Juan Pérez barátot.¹¹ Pérez családját illetően is több információval rendelkezünk, hiszen Bartolomé de las Casas szerzetes a tengernagy naplójának ismeretében így ír az 1493-ban Hispaniola szigetét elhagyó és Spanyolországba visszatérő Kolumbusz rendelkezéseiről: *„Kapitányként Diego de Aranát,¹² az írnokot és törvénytisztát hagyta ott teljhatalommal felruházva, miként ő kapta azt a Katolikus Királyoktól. Arana halála esetére utódjaként egy Pero Cutiérrez nevű embert, a király kamarását nevezte ki (...) és ha úgy esett volna, hogy ő is meghal, meghagyta, hogy a segoviai Rodrigo de Escobedo, Rodrigo Pérez barát unokaöccse vegye át és gyako-*

7 Lásd a 4. jegyzetet.

8 Izabella, II. János kasztíliai király (1406–1454) és Portugália Izabella lánya 1454-ben született Madrigal de las Altas Torresban. 1468. szeptember 18-án a Los Toros de Guisandó-i béke folyományaként kapta meg az asztúriai hercegnő címet – ezzel IV. Henrik király (1454–1474) visszavonta az Alcázar de Madrid erődben, 1462-ben született lánya, Johanna korábbi kinevezését. Juan Pérezről 1532-ben Palos főpolgármestere, Alonso Vélez is megemlékezett a kolumbuszi perekben, és ő jegyezte meg, hogy Juan Pérez apródként szolgálta Katolikus Izabellát.

9 Véleményem szerint segoviai időszakában Juan barát közelről megismerkedett a város gazdagságát jelentő gyapjúkereskedelemmel, hiszen a kolostor csak néhány méterre állt attól a Casa del Sellótól, ahol a birkatenyésztők társaságának, a Mestának gyapjúbáláit felügyelték. A Casa del Sello, ami a segoviai városi tanács tulajdonában állt, az az intézmény volt, ahol a Mesta a város pecsétjével megjelölte a Segoviából származó gyapjúbálákat.

10 *Cuentas de Gonzalo de Baeza*, 1955. vol. 1. 92.

11 Kolumbusz Saonában született, amit később csatoltak a Genovai Köztársasághoz, ám egy portugál nemes hölgygel kötött házassága révén a Portugál Királyság is alattvalójának ismerte el. Kolumbusz tagja volt az egykori sanoai püspökhöz, VIII. Ince pápához (1484–1492) menesztett portugál küldöttségnek, miután azonban átlépték Kasztília határát, elvált a Rómába igyekvő követtársaktól, és a spanyol királyi udvarba ment, hogy bemutassa, és az uralkodópárnak felajánlja Nyugat felé induló felfedezőútjának tervét. Lásd még: Szászdi Nagy, 2000. 96.

12 Beatriz de Arana bátyja. Beatriz Kolumbusz Kristóf szeretője és Hernando Colón sevillai kanonok anyja.

rolja a hatalmat: ez utóbbi Juan Pérez barát lehetett, akiről fentebb, a 20. fejezetben megemlítettük, hogy korábban, de lehet, hogy még ekkor is a királyné gyóntatója volt, és nagy szerepet játszott abban, hogy a királyi pár elfogadja ezt az alkut, csak a betű csalóka, mivel Juan barát helyett Rodrigo barátot mond.¹³ Ezek szerint Juan Pérez nagybátyja volt Rodrigo de Escobedónak, az Armada írnokának. Escobedo és az Armada felügyelője, Rodrigo Sánchez de Segovia egyaránt tanúi voltak annak, ahogy Kolumbusz 1492. október 12-én birtokba vette azokat a szigeteket, melyek sora San Salvadorral, avagy Guanahanával kezdődött. A Gould szerint Rondából származó Sánchez de Segovia is rokona lehetett Escobedónak és Juan Pérez barátnak egyaránt.¹⁴

Escobedo nevéhez egy igen különleges forrás is kötődik. Miután Caonabo törzsfőnök indiánjai felégették a Navidad-erődöt, egyetlen eredeti irat maradt meg épen – lehet, hogy maga Kolumbusz mentette ki –, méghozzá az Escobedónak meghagyott utasítások. Ezek nagyon bizalmas és titkos rendelkezések arra nézvést, hogy mit kell tenni azon arany felügyelete érdekében, melyet az indiánoktól a tengernagy visszatéréséig az ott maradt európaiak megszereznek; Escobedónak kellett őriznie továbbá Kolumbusz könyveit is annak távollétében. Escobedót ezen gazdasági és adminisztratív feladatok is összekötik ferences nagybátyja, Juan Pérez contadori megbízatásával.¹⁵ A felügyelő hatáskörébe tartozott az is, hogy információt gyűjtsön a gazdasági erőforrásokról és egyéb érdeklődésre számot tartó körülményekről, mint például a nagykánal kapcsolatos hírekről, akiről azt gondolták, hogy a közelben van, és szövetségesük lehet a törökök ellen.¹⁶

Escobedo és Sánchez de Segovia királyi kinevezésében Juan testvér szolgálatainak viszonzását valószínűsíthetjük. Ha meggondoljuk, hogy az expedíció célja

13 De las Casas, 1957. 203. Bizonyos, hogy 1478-ban a királyné gyóntatója az az Alonso de Talavera valladolidi Jeromos-rendi szerzetes volt, aki később Granada érseke lett. Escobedo segoviai származását las Casas határozottan állítja. Gould, 1984. 421. A vezetéknev valóban feltűnik a korszak segoviai dokumentumaiban. Figyelemre méltó rokon az építész-szerzetes Escobedo, aki 1489-ben a királyi pár megrendelésére helyreállította az Eresma folyó mentén fekvő Segovia római vízvezetékének harminchat ívét, és ma is utca viseli nevét a Traianus császárnak köszönhető műemlék mellett, amely szerepel Segovia város címerében is.

14 Gould, 1984. 39.

15 Szászdi León-Borja, 2002. 7–53.

16 Ez utóbbiról Kolumbusz Kristóf első útjáról készített naplójában – melyet, bár máig sem került elő, Bartolomé de las Casas barátnak köszönhetően ismerünk – így ír: „Ebben az 1492. évben, miután Felségtek bevégezte az Európában uralkodó mórok elleni háborút Granada nagyszerű városában, ahol ez év január 2-án láttam, ahogy fegyveres erővel kitűzik Felségtek zászlaját az említett város erődjére, az Alhambra tornyaira, és láttam, ahogy a mór király kilép a városkapun, és megcsókolja Felségtek és Uram, a fejedelem királyi kezét, majd ugyanabban a hónapban – az általam Felségteknek az Indiákról és egy nagykán nevű fejedelemről, akinek neve a mi nyelvünkön annyit tesz, Királyok Királya, mivel ő és elődei sokszor küldettek Rómába, hogy szent hitünk tanítóit elhívják, hogy megtanítsák rá őket, de a Szentatya sosem tett eleget neki, és így sok nép veszett el bálványokat imádvá vagy kárhuzatos szektákat befogadva – Felségtek, ahogy katolikus keresztényhez és a szent keresztény hitet szerető és terjesztő Fejedelemehez, valamint Mohamed szektájának meg minden bálványimádásnak és eretnekségnek ellenségeihez illik, úgy gondolták, elküldenek engem, Kolumbusz Kristófot India említett részeire, hogy találkozzam a fejedelmekkel, és meglássam, milyen népekkel, földdel és egybekkel rendelkeznek, meg hogy mi módon lehetne megtéríteni őket a mi szent hitünkre.” Colón, 1982. 15–16.

Cipango és Catayo elérése volt, világos, hogy az út során olyan emberekre mutatkozott szükség, akik értettek a számokhoz, a kereskedéshez és az üzleti tevékenységhez. Ezen adatok láttán felmerülhet, hogy mind Juan barát, mind unokaöccse, Escobedo és lehetséges rokonuk, Rodrigo Sánchez de Segovia zsidó származásúak lehettek, akik a 15. század folyamán keresztelkedhettek meg Segoviában. Ne felejtjük el, hogy Ferrer Szent Vince barát is prédikált Segoviában, abban a városban, amely ismert volt lakóinak összetételéről és gazdag zsidó lakosságáról. A hagyomány szerint a város volt a színhelye annak az 1410. évi történetnek, melyben a Szent Ferdinánd-templomból a sekrestyés közreműködésével ellopott szentostyát a főzsinagógában egy fazék forró vízbe akarták dobni, hogy megszenteltségtelenítsék, mire bekövetkezett Krisztus testének híres csodája.

Rodrigo de Escobedo az indiánok keze által halt meg 1493-ban, míg a tengerészek által nagyra becsült nagybátyja Palosban fogadta az első útjáról visszatérő Kolumbusz Kristófot. A szerzetes személyének döntő szerep tulajdonítható a Pinzón testvérek és főleg Martín Alonso meggyőzésében, hogy működjenek együtt Kolumbusszal, és aláírásukkal erősítsék meg azt a társulási iratot, amelyben egyenlő részben megosztottak az expedíció költségein és nyereségén. Ez a jegyző előtt hitelesített társasági szerződés, mely elsősorban a segoviai ferences szerzetesnek tulajdonítható, hasonlatos ahhoz az évekkel később keletkezett dokumentumhoz, amelyet Peru meghódítására készülvén Francisco Pizarro, Almagro és Luque írtak alá Panamában.

Juan Pérez barát közreműködése a spanyolországi zsidók kiűzésében

A zsidók kiűzéséről szóló 1492. évi rendelettel kapcsolatos történeti irodalom bőséges, de az elmúlt században mintha megrekedt volna Luis Suárez Fernández spanyol akadémikus, Cecil Roth 1960-as évekbeli és az izraeli Benzion Netanyahu írásainál. Lényegi megállapítások ellenére keveset tudunk magáról a királyi rendelet végrehajtásáról, és minden belevész a tetszés szerinti feltételezések homályába. A kiűzés kezdeményezőjének általában a Domonkos-rendi Tomás de Torquemada barátot tartják,¹⁷ valladolidi zsidók unokáját, kinek indoka az lehetett, hogy Granada elfoglalása után a királyok igyekezzenek egységesíteni alattvalóik hitét. Magyará-

17 Tomás de Torquemada (Valladolid, 1420–Ávila, 1498) 1483-tól haláláig, 1498-ig töltötte be a főinkvizítori tisztséget. A híres Domonkos-rendi teológus és bíboros, Juan de Torquemada unokaöccse. Fernando del Pulgar szerint nagyszülei részesültek a kereszttség vízében. Tomás barát szorosan kötődik a királyi Szent Kereszt-kolostor helyreállításához és kibővítéséhez, ahol Guzmán Szent Domonkos barlangja is található. A Szent Kereszt volt a spanyolországi domonkosok egyik legfőbb rendháza, így Tomás barát életének fontos szakaszait töltötte Segoviában. Nem szabad elfelednünk, mennyire kedvelte a királyi pár ezt a várost, ahol az udvar a San Martín-palota (más néven Casa de los Espejos, vagyis Tükörház) köré összpontosult. A katolikus királynő nagyon tisztelte Torquemadát. Joseph Pérez úgy gondolja – mégpedig szerintem joggal –, hogy a királyi rendelet szövegét Torquemada, az inkvizítor írta, habár a királyok által aláírt változatból eltüntették a zsidókat becsmérlő vádakat, miszerint a keresztény vallást bálványimádónak csúfolják – ez a domonkos szerzetes szövegében még benne volt –, viszont benne maradt az a vallási

zatként felhozható még a judaizmus hitén állók keltette látszólagos félelem is. Egyes vélemények szerint a zsidók kiűzése előtti utolsó csepp a pohárban Santo Niño de la Guardia rituális meggyilkolása volt.¹⁸

Nem hihetjük azonban, hogy az 1492. március 31-ig – vagyis addig a napig, amikor a királyi pár az uralmuk és királyságuk alatt álló területeken érvényes, zsidók kiűzéséről szóló rendeletet az Alhambrában aláírta – tartó folyamat ennyire egysíkú lett volna. Köztudott, hogy Ferdinánd király ellenezte a lépést, mivel az intézkedés Izabella olyan szolgálattevőit is érintette, mint Kasztília főrabbját, a segoviai Abraham Seneort vagy a portugál-zsidó tudóst, Isaac Abravanelt. Az előbbi Izabella fivérének, IV. Henriknek halála óta a királynői pénzügyigazgatás élén állt, és feladatai közé tartozott, hogy begyűjtse többek között a kasztíliai és leóni zsidó közösségek adóját. Az utóbbiról pedig ismeretes, hogy igen sokat segített a granadai háborúhoz szükséges erőforrások előteremtésében. Abraham Seneor és don Isaac Abravanel Kasztília leggazdagabb és legbefolyásosabb zsidó családjaihoz tartoztak. Seneor ténylegesen is Kasztíliából származott, míg Abravanel Portugáliából, s a Braganzákhhoz fűződő kapcsolata miatt kényszerült száműzetésben élni Ferdinánd és Izabella országában. 1474-ben Andrés de Cabrera a kezén lévő Segovia erődjét Seneor és Alonso de Quintanilla közbenjárására adta át a Katolikus Királyoknak. Ezt megelőzően Seneor IV. Henrik szolgálatában állt adószedőként. Izabella a trónra lépését segítő szolgálataiért 1475-ben 150 ezer maravédi összegű évi életjáradékot juttatott Seneornak. 13 évvel később a Katolikus Királyok a kasztíliai városok szövetségének, a Hermandadnak főkincstárnoki tisztségét (*tesorero general*) adományozták neki. A granadai hadjárat idején az uralkodói hadak ellátmányának és zsoldjának kezelését Seneorra és Abravanelre bízta a királyi pár, és hűséges szolgálatuknak döntő jelentősége volt Malaga ostromának fenntartásában és sikerre vitelében. Az ostrom alatt Seneor 450 malagai moriszko zsidót (nőt és férfiakat egyaránt) mentett meg, akik a malagai mecsetben rekedtek; húszezer jaéni doblónt („*veinte mil doblas jayenes*”) fizetett szabadságukért, és hogy megváltsa az Újvilágba való szabad távozásuk jogát.¹⁹ Nem csupán Izabella királynő, de férje legközelebbi szolgálatában is álltak áttértek és zsidók egyaránt, így Ferdinánd maga is jól tudta, milyen hatékonyan kezelik a pénzt és találnak új gazdasági forrásokat. A királyi pár sokkal tartozott a zsidó származású udvari embereknek, így a zsidók kiűzése óriási kárt okozott mind az államkincstárnak, mind pedig a birodalom kormányának.

Bizonyosan állíthatjuk, Seneor és Abravanel több eszközt is bevetettek a Katolikus Királyok meggyőzésére, hogy enyhítsék a száműzetési ediktumban foglalt rendelkezéseket.²⁰ A témához kapcsolódó dokumentumok alapján megfogalmazható az a következtetés, hogy a száműzetési ediktum kezdeti célja nem a spanyol zsidóság eltávolítása, hanem tömeges katolizálása volt, hiszen a katolikus hit diada-

indoklás, hogy megvédik a jó áttérőket és a régi keresztényeket a judaizmusba való visszaeséstől. Pérez, 1993. 108–109.

18 Az 1480–1490-es évek vérvadás esete.

19 Amador de los Ríos, 1984. 295–299.

20 Liebman, 1971. 30.

lát a judaizmus felett az ily módon aratott győzelem, és nem a spanyol zsidók ténylegesen bekövetkezett szétszóródása igazolta volna. A Kasztíliát elhagyó zsidók létszámáról eltérő vélemények léteznek. Van, aki kétszázezerre becsüli őket, és úgy számítja, hogy a helyben maradó és keresztséget kérő zsidók száma ötvenezer körül lehetett. Világosnak tűnik, hogy a spanyol zsidó oligarchia, a palotába bejáratos gazdagok, mint Abraham Seneor családja is, inkább a maradás biztonságát választotta, és fölvette a keresztséget, hogy megőrizhesse vagyonát, valamint hogy elkerülje az örökös száműzetés jelentette talajvesztést.²¹ Így 1492. június 15-én a Jeromos-rendi Guadalupe-kolostor kápolnájában Kasztília egyik legbefolyásosabb zsidó polgáraként, főrabbiaként egész családjával együtt részesült a keresztség szentségében, keresztszülei pedig maguk a Katolikus Királyok lettek, akikről a Coronel vezetéknevet is megkapta. Az uralkodó tiszteletére keresztnévül a Fernánt választotta; így Abraham Seneor teljes neve a keresztségben Fernán Pérez Coronel lett. A szertartás után néhány nappal, június 23-án királyi pártfogói Sevilla kormányzójának, a Királyi Tanács tagjának nevezték ki, s a hercegi főcontadori rangot (*contador mayor del príncipe*) adományozták neki.²² Veje, Mayr Melamed katolizálása után a Fernán Núñez Coronel nevet használta; természetesen ő is uralkodó kereszttapja, Ferdinánd király tiszteletére vette fel annak keresztnévét.²³ Seneor unokája, María a segoviai nemesség kiemelkedő tagjával, az özvegy Juan Bravóval, a Kasztíliai Tartományok későbbi kapitányával házasodott össze. Az asszony hozományként állandó tanácsosságot ajánlott férjének a segoviai tanácsban, bizonyára azt a tisztséget, amelyet nagyapja töltött be.²⁴

Az újkeresztényeknek ezen köréhez tartozott Pedro Fernández Coronel sevillai kereskedő, Kolumbusz második útjának egyik résztvevője is. Hogy mennyire bízott Kolumbusz Coronelben, azt a királyi párnak írt, 1494. január 30-i, Antonio de Torres által átadott naplójegyzete is világossá teszi: *„Őfelségüknek azt mondom Coronelről, micsoda ember ő Felségük szolgálatára a legkülönbözőbb dolgokban, és milyen sok igen szükséges szolgálatot tett már eddig is, és most hiánya oly fájó érzés, és mivel így szolgált, jogos, hogy érezze szolgálatai gyümölcsét – nemcsak a későbbi kegyekben, hanem inkább jelenlegi fizetésében, hogy ő és a többi itt tartózkodó érezze, hogy szolgálatuk hasznukra válik, mert itteni feladatuk, az arany begyűjtése miatt nem szabad kevésre becsülni az ilyen szorgalmas embereket; és mivel ügyességük miatt rendeltetett el az én főtvényszolgai tisztégem az Indiákon, és mivel az ellátmány része a bérük, nyíltan kérem Felségüket, hogy duzzassák fel nekik, ahogy szolgálatukhoz illik.”*²⁵

21 Egyik nagyon híres eset volt Abraham de Córdoba megkeresztelkedése: egyik keresztszüleje Toledo érseke, Mendoza bíboros, a másik a pápai nuncius volt. Erre a keresztlőre 1492. május 31-én került sor, tizenöt nappal Abraham Seneoré előtt. Pérez, 1993. 111.

22 Baer, 1966. vol. 2. 305., 315.; Suárez Fernández, 1964. 13–14., 108–109., 438–439.

23 Pérez, 1993, 111. (Pérez tévesen idézi a nő nevét.).

24 A Coronel családra lásd: Szászdi León-Borja, 1999. 7–31. Abraham Seneor családjáról nemrég készült egy tanulmány, amely feldolgozza a Peñalosa család levéltárának a toledói Archivo Histórico Nacional Sección Noblezában őrzött kiadatlan forrásait: Peña Barroso, 2015. 51–69.

25 Navarrete, 1954. vol. 1. 202.

Seneor családja úgy vélhette, az áttérés nemzetségük folytonosságának feltétele, ahogyan a szintén segoviai Arias Dávila család esetében is történt, melynek tagjai Ysaque Alboher leszármazottjai voltak, köztük az a Juan Arias püspök, aki 1474 decemberében a segoviai tanács többi tagjával együtt Kasztília királynőjének kiáltotta ki Izabellát.²⁶ Nem csupán Juan Arias Dávila püspök, de családja is komoly befolyással bírt a királyság életére már az 1492. évet megelőzően is. Gondoljunk csak II. János aragón király (1425–1479) és IV. Henrik contadorára, Diego Arias Dávilára, illetve leszármazottai közül unokájára, Pedrarias Dávilára, aki később Arany-Kasztília kormányzójaként és főhelytartójaként 1519-ben megalapította Panamavárost, az első keresztény települést a Déli-tenger partján.²⁷

Az Abravanel család a Kasztíliában letelepült Isaac Abravanel vezetésével – noha a királyi pár igyekezett maradásra bírni őket – a keresztység felvétele helyett inkább a száműzetést választotta.²⁸ Az Abravanelek azonban még ezt követően is biztos kasztíliai támaszként számíthattak a Seneorokra. Amikor Plasencia grófja és az Alcántara lovagrend tagja, don Juan de Zúñiga úgy határozta, lefoglalják az Abravanel család javait és börtönbe vetik Yuça Abravanelt, feleségét és testvérét, Jacob Abravanelt, csakúgy, mint a család szolgálatában állókat, Yuça Abravanel maga, teljes családja és háza népe kezeseként Luis de Alcalát, ekkor madridi tanácsnokot és Fernán Núñez Coronelt nevezte meg. Alig telt el három nap Seneor és családja megkeresztelkedése után, a Katolikus Királyok Guadalupében kelt rendeletükben megsemmisítették az Abravanel család javainak elkobzásáról szóló korábbi határozatot, valamint Núñez Coronelt és Alcalát tették meg Yuça Abravanel képviselőjévé az eljárásban.²⁹

Ezekből a példákbl láthatjuk, hogy az 1492-ben áttértek első nemzedéke tovább úzte régi foglalkozását Kasztíliában, a hatalmasok védelmében. Azt is megérthetjük, hogy a zsidók kiűzéséről szóló királyi rendelet főszereplői a Kolumbusz-expedíciónak is kulcsfigurái voltak.

A zsidók 1492. évi kasztíliai és aragóniai kiűzetését több dolog is indokolta, de ha elfogadjuk, hogy Juan Pérez barátot tekintjük az Izabella királynő által meghozott döntés végső felelősének, magyarázhatjuk-e tettét csupán azzal, hogy mivel a királyi kincstár a granadai háború végére kiürült, a ferences feltehetően így kívánt szert tenni a kolumbuszi expedíció pénzügyi forrásaira? Mi sem volt annál egyszerűbb, mint hogy rátegye kezét azon csökönyös zsidók javaira, akiket keményszívűségük miatt száműztek, és megfosztottak alattvalói jogaiktól. Vajon elég indok volt-e ez ahhoz, hogy a királyné ingatag álláspontját zsidó szol-

26 Az Arias Dávila család történetére lásd: Caro Baroja, 1978. vol. 1. 130–131.; Echagüe Burgos, 1993.

27 A családdal kapcsolatban általánosabb tájékozódásra lásd: Mena García, 2004; Aram, 2008; Szászdi León-Borja, 2008a.

28 Isaac Abravanel a megtért spanyol zsidókat *jakobitáknak* („*jacobitas*”) nevezte, és vonatkozó írásaiban élesen bírálta a kiűzetés kapcsán az isteni gondviselésről kialakított tagadó álláspontjukat (melyet befolyásolt, hogy megtapasztalták a jámbor hívők szenvedéseit), ami miatt az egyedüli megváltást a katolizálásban látták. Abravanel hangsúlyozta, hogy bármilyen nagyok voltak a kiűzötteket ért megpróbáltatások, a Spanyolországban maradt, vallásukat titokban továbbra is gyakorló *marranók* élete sokkal keserűbb volt. Netanyahu, 1994. 153–160.

29 Suárez, 1964. 435–436.

gálói ellen fordítsa? Azt hiszem, nem – úgy vélem, a végső okot a ferences millenarizmusban kell keresnünk, amely a Messiás visszatérése és az utolsó ítélet *conditio sine qua non*jaként határozta meg azt, hogy minden ember megtérjen és befogadja az evangéliumot.

Juan Pérez barát nagyon is jól – származása és feladatai miatt mindenkinél jobban – tudta, hogy a zsidó elit nagyobb része helyben marad, és elfogadja a keresztiséget, s így sok testvérüket is magukkal hozzák. Másrészt azonban, ahogy Szászdi Ádám rámutatott, Juan testvér kétségkívül arra is gondolhatott, hogy a héberektől elközbott javakat a szent vállalkozásra fordítja. A ferences szerzetes számára az volt a fontos, hogy meggyorsítsa az emberek megtérítését, hogy megteremtse a Szentlélek visszatérésének feltételét. Úgy gondolta, a többség *in extremis* tér majd át, így a zsidóság problémája megszűnik a Spanyol Királyságban, és ezzel is közelebb érkezik a hit diadala az emberek között. A Joachimizmus, a Joachim de Fiore középkori ciszterci apátnak tulajdonított millenarista tan sok portugál és spanyol udvari ember buzgóságát ébresztette fel, akik a Granadai Királyság bukását annak jeleként értelmezték, hogy eljött az idő Krisztus visszatérésére. Ebben a valós, a profetikus és a hitbéli jelen együttállásában Kolumbusz Kristóf napnyugat felé tartó utazása az isteni terv része volt.

A ferencesek iránti elköteleződés a Hispán-félsziget uralkodói körében is tetten érhető, Izabella királynő különösen tisztelte a Kisebb Testvérek Rendjét, s ezt leánykorától haláláig buzgón ki is mutatta. Az általa alapított toledói királyi Szent János-kolostort is a ferencesek gondjaira bízta, midőn így rendelkezett: „*Ugy kívánom és parancsolom, hogy testemet a Szent Ferenc-kolostorban temessék el, az Alhambrában, Granada városában, mint az említett rend szerzeteseit és szerzetesnőit, Jézus Krisztus boldog Szegénykéjének ruhájában, alacsony, mindenféle dombormű nélküli sírba, csak egy sima kő legyen ott a padlón a felirattal; de úgy kívánom és parancsolom, hogy ha uram, a Király bármilyen más sírhelyet választana királyságomban, szállítsák oda és ott temessék el testemet Őfelsége teste mellé, mert Isten irgalmában remélem, hogy az életünk során és lelkünkben lévő közösséghez visszatérünk – ezt tartsa meg és jelképezze testünk is a földben.*”³⁰ A portugál uralkodó I. Mánuel király (1495–1521) ferences millenarizmus iránti vonzódása is közismert és cseppet sem meglepő, hiszen ismerjük az Ibériai-félsziget két legfontosabb királyi udvarát, a kasztíliait és a portugált több szálon összekötő kapcsolatrendszerét.³¹

30 A királynő 1504. október 12-én keltezett végrendelete az Alba hercegi család levéltárában található. Ugyanilyen ferences egyszerűséggel és kegyességgel akartak eltemetkezni unokahúgai, Eleonóra királyné és nővére, Izabella, Braganza hercegnője. Hasonló utasításokat tartalmaz Portugáliai Johanna királyné végrendelete – ő IV. Henrik özvegye és Izabella sógornője volt –, aki a madridi Szent Ferenc-templomba kívánt temetkezni. Nem pusztán véletlen, hogy a királynő Granadát választotta nyughelyéül, és a városban belül is az általa alapított Szent Ferenc-kolostor templomát az Alhambrában: így akarta összekötni emlékét a félsziget történetének 711 óta legjelentősebb katonai eseményével.

31 De Fiore apát próféciáinak követői körében szilárdan hitték a Szentlélek visszatérését. A Szentháromság harmadik személyének kultusza a 15. század második felétől vált népszerűvé a portugál udvarban. Így II. János az úttörő olasz mintákat követve alapította meg a félsziget első újszerű kórházát, a Szentlélek védelmébe ajánlva. (Az említett Mindenszentek Kórház adta az építészeti modellt a Katolikus Királyok Santiago de Compostela-i vendégházához.) Felesége, Eleonóra királyné pedig Óbidosban hozott létre egy Szentlélek Kór- és Menedékházat 1498-ban. Szerencsés Mánuel nővére alapította meg a lisszaboni menedékházat, az alapítást 1498. augusztus 15-én szentesítették a lisszaboni katedrálisban, és a

A Szentlélek-kultusz a millenarista lelkiség része volt, hiszen az egyház alapítását a Szentléleknek, pontosabban az apostolok közé történő pünkösdi alászállásának tulajdonították. Ők Jézus anyjával bezárkóztak az utolsó vacsora jeruzsálemi termébe, ahol elárasztotta őket a Szentlélek, és megadta nekik a „nyelveken szólás” ajándékát, hogy így az egész emberiségnek hirdethessék az evangéliumot. Ezért hívják pünkösdkor – a katolikus liturgia húsvét és karácsony utáni harmadik legnagyobb ünnepén – a Szentlelket a középkori *Veni, Sancte Spiritus* szekvenciával. Az ünnep történelmi alapja a sávuót nevű zsidó ünnepben, a Hetek ünnepében keresendő, mely alkalmával Isten Sínai-hegyi jelenésének ötvenedik napját ülik meg.

Ebből a nézőpontból Kolumbusz 1492. évi útja a próféciák beteljesülése és az emberiség üdvözítése időszakának csúcsát jelenti. Így érezte számos obszerváns ferences is. Kolumbusz harmadik útjáról szóló, a királyi párnak írt levelében így emlékeztette az uralkodókat a kasztíliai udvarban folytatott tárgyalásainak utolsó szakaszára: *„Igen tisztelt, fenséges és hatalmas fejedelmek, Uram, Király és Királyné, a Szentháromság erre az indiai vállalkozásra mozdította Felségüket, és végtelen jószáguk folytán engem tettek hírvivőjükké, ezzel érkeztem királyi színük elé, a keresztyének legfenségesebb fejedelmei elé, akik oly sokat tettek a hitben és a hit terjesztéséért. Akik csak értesültek róla, lehetetlennek tartották, és tántoríthatatlanok voltak a balsikert illetően. Hat vagy hét keserves évet töltöttem azzal, hogy a lehető legjobban kimutassam, mekkora szolgálatot tehetnének Urunknak, Istenünknek szent neve és hite terjesztésével a sok nép között, és hogy mindez nagy fejedelmeknek igen nagy kiválóságára és jó hírére szolgál. Szükséges volt beszélni az idők kedvező járásáról is, és ez kimutatást nyert sok hitelt érdemlő bölcs írásában, akik történeteket írtak meg. (...) Végül Felségetek úgy döntött, hogy valósuljon meg. Így mutatták meg, mily nagy szívük van a nagy dolgokhoz, mert aki csak értesült róla, a beszédet hallván tréfának gondolta, kivéve két szerzetest, akik mindig kitartottak. Akármilyen nehézségen mentem is át, biztos lehettem benne, hogy ők nem hagynak cserben, és töretlen vagyok, mert igaz, hogy minden Isten szava szerint fog történni, és beteljesül minden, amit*

Szeplőtelen Fogantatásnak, valamint a Szentléleknek ajánlották. A portugáliai kultusz ebből az időből származtatható. Eleonóra királyné 1509-ben nagy kolostort hívott életre a Tajo folyó mentén, és ott temettette el magát ferences egyszerűségben nővére, Braganza hercegnője mellé, az Isten Anyja Kórházban, a klarisszák rendházában. Eleonóra királyné, Katolikus Izabella unokahúga volt a portugáliai obszerváns ferencesek alapítványainak nagy támogatója. A királynéra nagy befolyást gyakorolt az alpedrinhai bíboros, Jorge de Costa. (Lásd: Sousa, 2002. 117–225., 641–717.; Serrão, 1998. 17–28.) Kolumbusz Kristófnak is a sevillai karthauziak Szentlélek-kápolnája szolgált második nyughelyéül fia, Diego Colón rendelkezése szerint, miután a valladolidi Szent Ferenc-templomból átszállították. Maradványait 1509. április 11-én adták át, és egészen 1536-ig ott őrizték, míg el nem vitték Santo Domingóra. Kolumbusz Kristóf buzgó tisztelője volt a Szentléleknek, ahogy ezt iratai is tanúsítják. Életének jó részét Portugáliában töltötte, egészen pontosan a portugál udvarban. Az úrnapja, Krisztus testének ünnepe kiemelt jelentőségű volt a millenaristák számára, és a portugál király, Mánuel – a Krisztus Lovagrendje által az ünnephez társított Szentlélek-kultusz lelkiségét követve – a Szentlélek védelme alá helyezte a lovagrend által felfedezett és felfedezendő területeket az Atlanti- és az Indiai-óceán vidékén, és bevezette az ünnepet a királysága alatt álló, illetve a renchez tartozó területekre is. 1501-ben VI. Sándor pápa engedélyezte Mánuelnek a monasztikus szerzetesrendek portugáliai reformját a Kasztíliában zajló folyamatok nyomán. Lásd: Costa, 2007.

mondott; hiszen Izajás száján keresztül oly világosan szólt erről a földről a Szentírás számos helyén, és állította, hogy Spanyolországból jut majd el hozzájuk az ő szent neve. És a Szentháromság nevében indultam el.”³²

Ez a „két szerzetes, akik mindig kitartottak”, és akiket Kolumbusz megemlít a királyi párnak, a ferences Juan Pérez barát és a Domonkos-rendi Diego de Baeza testvér.³³ A dokumentumokból kitűnik, hogy Juan Pérez ferences barát fenntartotta magának a jogot, hogy beleszóljon a Kolumbusz-féle tárgyalásokba. Támogatta Kolumbuszt abban is, hogy elnyerje a királyi pártól a Santa Fében kérelmezett kegyeket, és alá is írta a híres, 1492. április 17-i Santa Fé-i kapitulációt, melyet a királyi pár részéről titkáruk, Juan de Coloma jegyzett. Ezt követően a szerzetes visszatért a La Rábida-kolostorba, de később jelen volt Palosban, ahol 1492. május 23-án felolvasták a felfedezés útját elindító rendelkezéseket.³⁴

A sikertelen misszió

Kolumbusz első, 1492. évi útja azért figyelemre méltó, mert a legendás úton sem szerzetes, sem pap tagja nem volt a három karavella személyzetének és utasainak.³⁵ A sok 19. századi romantikus festménnyel ellentétben 1492. október 12-én, midőn Kolumbusz kezében a királyi lobogóval letérdelt Guanahaní szigetének homokjára, hogy birtokba vegye az „újonnan felfedezett” szigetet, nem volt mellette egyházi személy. De hát – mint ahogy a korábban idézett első útról készített naplórészletben láttuk³⁶ – nem az volt-e a Portugáliával kötött 1479. évi alcáçovasi békét veszélyeztető útnak a célja, hogy keresztény papokat vigyenek a nagykánhoz és az ő kínai udvarába? Minden jel szerint azonban egyházi személyek helyett három, királyi aláírással ellátott levéllel felszerelve indultak útnak, hogy majd azokat keleten átadják, előzetes terveik alapján a nagykánnak, János papnak, illetve a japán császárnak.³⁷ Ezek szerint a katonai és kereskedelmi érdekek megelőzték a sokszor ismételtgetett evangelizációs küldetést.

32 Colón, 1982. 169–170.

33 Diego de Baeza János infáns nevelőjeként az udvarban nagy népszerűségnek örvendett. Toróban született, 1487–1494 között Zamora, 1494–1498 közt Salamanca, 1498–1500 közt Jaén, 1500–1504 között Palencia püspöke volt, a katolikus királyné végrendeleti végrehajtója végül 1504–1523 között a sevillai érseki rangot töltötte be.

34 A Palos lakosai által Kolumbusz Kristófnak átadandó két karavelláról rendelkező királyi pátenst hátdoldalán rögzítették az ellenjegyzést a pátensről és annak kihirdetéséről. A rövid szöveg így szól: „Meváltónk, Jézus Krisztus születésének ezernégyszázkilencvenkettedik esztendejének május huszonharmadik napján, szerdán a Palos nevű város Szent György-templomában Juan Pérez barát és Kolumbusz Kristóf jelenlétében, továbbá Alvaro Alonso Rascon és Diego Rodrigues Prieto főpolgármesterek és Francisco Ner[...]to meg Alonso Rodrigues Prieto és Alonso Gutyerres tanácsnokok jelenlétében Kolumbusz Kristóf elmondta és bemutatta az említetteknek Őfelségük levelét, mely általam, Francisco Fernández, e város íroka által olvastatt fel az említett polgármesternek és tanácsosoknak, és megkérte őket, tartsák be, ahogy a Felség parancsolja, és megkérte, legyenek tanúi...” CDD 1994. vol. 1. 79.

35 A három karavellán (Pinta, Niña és Santa María) 87 személy utazott.

36 Lásd a 16. jegyzetet.

37 Keltük: 1492. április 20. CDD 1994. vol. 1. 89.

A Kolumbusz antillai útja során talált indiánoknak semmi közülük sem volt Kublaj kán fejlett alattvalóihoz: meztelen, a nap elleni védekezéséért orleánfa festékekkel bekent emberek voltak. Egyedül a törzsfőnökök feleségei viseltek hímzett szoknyát, melyet *naguának* neveztek. Épp csak, hogy volt egy kis rézzel kevert aranyuk, a *guanín*, melyet nagyon értékes ékszernek tartottak, mivel a Dél-Amerika partjain folytatott kereskedelemről származott, arról a földről, ahol ellenségeik, a *karibok*, az emberi húst evő indiánok laktak. A háború és a kereskedelem az emberi történelem során mindig is megfért egymás mellett.³⁸ Mikor a keresztények meghallgathatták a békés arawakok beszámolóját a kegyetlen *kanibákról* vagy *karibokról* – Kolumbusz azt gondolta, ők lehetnek a nagy katonái. Lassanként nyilvánvalóvá vált az óvilágiak előtt a szigetlakó arawak törzsek ellenségeinek kegyetlensége, akik rendszeresen támadták a Nagy-Antillák parti népeit; ezek a szintén arawak népcsoportokhoz tartozó indiánok az Orinoco folyó torkolatából származtak és *tainosnak*³⁹ nevezték magukat.

Kezdetben Kolumbusz meg volt róla győződve, hogy ezek a meztelen emberek az ártatlanság állapotában élnek, mint Ádám és Éva kiűzetésük előtt a Paradicsomban. Megelégedettséggel töltötte el, hogy az indiánok „nem tartoznak semmiféle szektához”, azaz noha nem keresztények, nincs is attól eltérő vallásuk, és így hamar elfogadnák sajátjuknak az evangéliumot.⁴⁰ Azzal, hogy nem tartoznak semmiféle szektához, arra akart utalni, hogy sem a zsidó, sem a muzulmán vallást, „szektát” nem gyakorolták. Már akkoriban úgy tartották, hogy a karibi indiánok a természeti jog értelmében ellenségek, mivel emberevőknek és bálványimádóknak, következésképpen rabszolgaságba vethetőknak gondolták őket; az őslakosokat fel is vették a termékek és fűszerek listájára, hiszen mindazzal kereskedhettek, amit az új területeken találtak.⁴¹ 1503 szeptemberének végére tehető a katolikus királynő azon rendelete, amely engedélyezte a karibi indiánok rabszolgasorba vetését és adásvételét Kasztíliaiban. Ezt a Királyi Tanács elnöke, Álvaro de Portugal, a királynő rokona és Braganza herceg, az uralkodónő nagybátyja hagyta jóvá. Don Álvaro egyébként ugyanazon hónap 24-én Segoviában a Szent Márton-palotában távozott az élők sorából. A tanács elnökeként az intézkedést a sevillai székhelyű genovai kereskedőházak nyomása alatt hagyta jóvá, a kereskedőtársaságok ugyanis ezeknek a harcos indiánoknak rabszolgasorba vetésében kereskedelmi potenciált láttak. Álvaro remek kapcsolatokat ápolt a Pinello, a Centurión, valamint a Kolumbusz családokkal; bizonyíték erre, hogy kisebbik fia, don Jorge Kolumbusz Kristóf unokájá-

38 Szászdi Nagy, 1984. 15–32.

39 Jelentése: nemes.

40 „És nem ismertek semmilyen szektát, sem bálványt, kivéve, hogy mindannyian hittek a felsőbb erőben és az égből, és szilárdan hitték, hogy én ezekkel a hajókkal és emberekkel az égből jöttem, és minden tiszteletet megadtak.” Kolumbusz levele Luys de Santángelhez 1493. február 15-én. CDD 1994. vol. 1. 252. Santángel valenciai újkeresztény volt, Aragónia írnokeként egyike a Katolikus Királyok legaktívabb és legkedveltebb tisztviselőinek. Segítsége döntő volt Kolumbusz útjának finanszírozásában, melyben a kiűzött zsidóktól elkobzott vagyonból is jelentek meg források. Ezt a levelet többször is kinyomtatták akkoriban, mivel jó reklámnak bizonyult, hogy meg hozza a más országokból származó befektetők kedvét Kolumbusz vállalkozásához.

41 Uo. 255–256.; Szászdi León-Borja, 2012. 53–54.

val házasodott össze.⁴² Ahogy láthatjuk, a rabszolgák kérdésében a vallás összekapcsolódott az elvtelen üzlettel.

De térjünk vissza a második utazás kezdetéhez, amikor Kolumbusz frissen szerzett „Indiák alkirálya” titulusával és udvari emberekkel, illetve lovagokkal – akik korábban a granadai háborúban harcoltak –, népes, tekintélyes hajóhaddal tért vissza az Újvilágba. VI. Sándor pápa (1492–1503), a valenciai Rodrigo de Borja az 1493. május 3-án és 4-én kelt *Inter caetera* bulláiban olyan jogosultságot adományozott Kasztília uralkodóinak és azok leszármazottainak, melynek birtokában szabadon kereskedhettek, hajózhattak és uralkodhattak az Indiák felé eső földeken és szigeteken, a bennszülöttek keresztény hitre térítésének feltételével. A pápa Ferdinánd és Izabella kérésére elküldte Kolumbusszal a *Piis fidelium* bulla által széles körű hatalommal és keleti apostoli helytartói titullussal felruházott Bernal Boyl szerzetest,⁴³ aki tapasztalt diplomata volt, és korábban sikeres tárgyalásokat folytatott Franciaországgal annak érdekében, hogy Kasztília visszaszerezze a katalán Rosellón grófságot.⁴⁴ A *Piis fidelium* bulla szövegének ismertetésekor Alfonso García-Gallo fordítására támaszkodom, hogy kiemeljem annak az új egyházi méltóságnak a fontosságát, melyek Cipangótól (a mai Kína területei) a Földközi-tenger keleti medencéjéig terjedtek a pogány vidékeken (*in partibus infidelium*):

„Sándor püspök, Isten szolgáinak szolgálja. Szeretett fiunknak, Bernal Boylnak, a ferencesek rendjébe tartozó testvérének, a nevezett rend helytartójának a spanyol királyságokban egészséget és apostoli áldást kívánunk. A hívők kegyes kívánságát, különösen az uralkodókét és katolikus hercegeket, akik figyelemmel kísérik a hit terjesztését, az isteni vetés növekedését, a katolikus hit kiteljesedését és a lelkek megmenekülését, Isten segítségével jóváhagyjuk és megfelelő jóindulattal támogatjuk. Így tehát, ahogy Krisztusban szeretett fiunk, Ferdinánd és Krisztusban szeretett leányunk, Izabella, Kasztília és León, Aragónia és Granada becsült királya és királynője nemrégiben közölték velem, mély vallásos buzgalommal, hogy azt kívánják, hogy a katolikus vallás elterjedjék azokon a földeken és szigeteken, melyeket ők fedeztek fel Nyugat felé, és az óceán, mely addig ismeretlen volt mások számára, és amelyeket később fognak felfedezni, virágozzék és dicsőüljön meg a hit által, elhatározták, hogy elküldenek téged és más alkalmas, általad kiválasztott egyházi és világi személyeket

42 Szászdi León-Borja, 2006. 185–189.

43 Szászdi León-Borja, 1995. 1577–1629.; García-Gallo, 1957–1958. 799–807., 814–816. A Katolikus Királyok spirituális hatalmát az 1493. május 4-én kelt *Bulla Eximiae devotionis* foglalja össze, melynek latin szövegátiratát lásd: https://la.wikisource.org/wiki/Eximiae_devotionis. A *Piis fidelium bulla* (1493. június 26.) apostoli helytartóvá nevezi ki Boylt, megadva mindazon eszközöket és széles körű hatalmat, amelyet feladata előírt. Ez a bulla fennhatósággal ruházta fel Boylt a keleti területek keresztény lakosai felett, akiket útja során találhat, valamint az expedíció utasai és legénysége felett lelkiéleti kérdésekben, keletre érkezésüket követően is. Erről lásd: García-Gallo, 1957–1958. 810–814. Mint látható, a pápa a pápai privilégiumok juttatásában az indiánok áttérése érdekében igen nagylelkű volt a Katolikus Királyokkal, ahogyan a portugál királyokkal is La Mina és Guinea tekintetében. Éppen ez a tény ad kulcsot az atlanti afrikai evangelizáció modelljéhez, ami nem volt más, mint a ferencesek San Jorge de la Mina, Guinea és Manicongo királyságának evangelizációja során szerzett tapasztalatai. Wohlmut helyesen állapította meg, hogy Boyl hatalma azokon a tapasztalatokon nyugodott, amelyeket Alonso de Bolaños barát Guineában szerzett. Wohlmut, 1992. 545.

44 A grófság Spanyolországnak való átadására 1493-ban, a barcelonai paktummal került sor.

arra a területre, hogy prédikáljatok és vessétek el Isten szavát azoknak a területeknek és szigeteknek a lakosai között, akik nem ismerik hitünket, térítsétek meg őket hitünkre, a katolikus vallásra és tanítsátok meg nekik, hogyan járjanak Urunk nyomában parancsolatai szerint. Reméljük, hogy amit rád bízunk, jól és szorgalmasan fogod végrehajtani, te, aki áldozópapja vagy a nevezett szigeteknek és területeknek, rendtársaidal és általad vagy a Király és a Királynő által választott társaidal; anélkül, hogy feletteseid vagy bárki más engedélyét kellene igényelned, menj és maradj ott, amennyi időt alkalmasnak tartasz; te és más alkalmas áldozópapok, világi vagy egyházi személyek bármely rendből, prédikáljatok és vessétek el Isten szavát és térítsétek meg az ott élőket a katolikus hitre és kereszteljétek meg őket és tanítsátok hitünkre, és az egyházi szentségekre, amikor erre alkalom nyílik...⁴⁵

Bernal Boyd szerzetes és az admirális közötti első konfliktus nem sokat váratott magára, történt ugyanis, hogy a helytartó atya arra kérte Kolumbusz Kristófot, tegyen igazságot egy áruló törzsfőnök esetében, aki sorsukra hagyta a Fuerte Navidad-i keresztényeket, kiteve őket így a biztos halálnak Caonabo törzsfőnök és harcosai keze által. Boyd és sok újonnan érkezett spanyol felháborodására Kolumbusz inkább a kivárást akarta választani, holott egyszerűen csak elrettentő példát kellett volna statuálnia, mivel Caonabo parancsára megölték mindazon keresztényeket, akik Cibaóban a bányák felé vezető utat keresték, az áldozatok között volt az Újvilágban született első mesztic gyermek is. A Boyd és Kolumbusz közötti feszültséget tovább mélyítette, hogy útjára a helytartó atya – akinek a fent idézett oklevél értelmében joga volt kiválasztani azon *alkalmas* egyháziakat, akik térítő feladatában segítik – picardiai ferenceseket vitt magával, ami nem bizonyult a legszerencsésebb döntésnek részéről, hiszen azok nem tudtak spanyolul írni, a nyelvet is alig beszélték, illetve nem ismerték az Antillák és Bahamák arawak dialektusait sem.⁴⁶ Hispaniola szigetére érve viszont Kolumbusz megtagadta Boylnak, hogy az a néhány indián tolmács, aki megtanult spanyolul, segítse a prédikálásban őt és szerzeteseit. A tevékenység – melyet Bernal Boyd az út céljának gondolt – illetén akadályozása az első joghatalmi konfliktust jelentette az egyház és az Újvilág ideiglenes kormányzata között. Annak ellenére, hogy sok visszaélést kellett elszenvedniük a keresztényeknek az admirális részéről, aki egyébként alkalmatlannak bizonyult a kormányzásra, csak a katalán pap mert szembeszállni vele, mivel a hatalom, amit az uralkodóktól és magától a pápától kapott, feljogosította, hogy ellenálljon az egykori genovai gyapjúkereskedő fenyegetéseinek.

45 García-Gallo, 1957–1958. 810–811.

46 Így amikor az egyik francia ferences titokban akart írni a királynak, és ismertetni a Kolumbusz által elkövetett atrocitásokat, Miguel Muliartéhoz kellett fordulnia, hogy fordítsa le a levelet spanyolra. Muliarte Kolumbusz sógora volt, és kínvallatás közben halt meg Hispaniola szigetén, amikor az említett levéllel kapcsolatban faggatták Kolumbusz emberei. Keveset tudunk Muliartéről, általában francia nemzetiségűnek mondták, bár a vezetékneve baszk eredetű. Tény, hogy Fuenterrabíában létezik Muliarte nevű helység. Halála körülményeiről részletesen beszámol a következő tanulmány, amely egy, a Simancasi Főlevéltárban nemrég felfedezett kolumbiai forrást dolgoz fel: Bueno-Aguirre, 2006. 125–127., 147., 155., 157., 223., 249–250.

Míg Hispaniola szigetén tartózkodtak, Boyl sikerrel vetett gátat Kolumbusz Kristóf arra irányuló folyamatos törekvéseinek, hogy a hit ügyeibe beavatkozzék. Személyes bosszúhadjárat során az admirális-alkirály megtiltotta az őslakosok megkeresztelését, maga kérdezte ki őket a katekizmusból, megpróbálta továbbá elrejtetni valódi szándékát, hogy pogányságban tartsa őket, és így mint a saját fennhatósága alá tartozókat rabszolgaként elküldhesse Sevillába. Kolumbusz az indián nőket és gyerekeket házában szolgálómunkára kötelezte, míg az erősebb indián férfiakat az aranymosó bányákba vagy mezei munkára küldte. A legjobb „darabokat” saját maga és ügyfelei számára tartotta fenn.

Azzal is vádolták Kolumbuszt, hogy hagyta éhen halni a keresztényeket, és kizárólag háztartásának tagjai és barátai kaptak jó ellátást.⁴⁷ A keresztények per nélküli kivégzése, a csonkítások és a nyilvános megszegényítések odavezettek, hogy Boyl, az egyetlen Kolumbusznak nem alárendelt hivatalos személy szembeszállt vele. Az apostoli helytartó elrendelte, hogy oltsák el a gyertyákat az oltárokon, távolítsák el a díszítéseket, és szüntessék be a szentségek kiszolgáltatását (*cessatio a divinis*). Eközben Kolumbusz – semmibe véve Kasztília törvényeit – minden előzetes megfontolás nélkül róttá ki a halálbüntetéseket a legkisebb vétségekért is. Kihasználva az admirális távollétét, elégedetlen szolgák és királyi hivatalnokok kíséretében Bernal Boyl visszatért Kasztíliába.⁴⁸ A szerzetes nem tanúsított engedetlenséget; ellenkezőleg, élt a *Piis fidelium* bulla által kapott pápai felhatalmazással, hogy visszatérjen, amikor megfelelőnek véli. Az új hívőket a hátrahagyott ferencesekre bízva, hírt vitt a spanyol udvarba a káoszról, ami Hispaniola szigetén uralkodott.⁴⁹ Ekkortól kezdtek egyébként a ferencesek az alkirályt fáraónak nevezni.⁵⁰

A ferencesek újvilági szerepe kapcsán fontosnak tartok egy rövid reflexiót. A Kisebb Testvérek Rendje szerzeteseinek lelkesedése nélkül Kolumbusz teljes

47 Az élelmiszerek szűkössége az első újvilági városban, Villa Isabelben állandósult és nagy szenvedést okozott, éppen ezért Kolumbusz a fejadag megvonását mint a halálbüntetés diszkrétebb válfaját alkalmazta. Több mint ötven keresztény halt éhen és szomjan, miközben az alkirály elrendelte, hogy dobják a tengerbe a fogyasztásra nem alkalmas élelmiszereket. Szászdi León-Borja, 2009a. 223–242.

48 Boyl barát Európába való visszatérte után 1495 áprilisáig gyakorolta vikáriusi jogát, és a Katolikus Királyok sosem vonták kérdőre az Újvilágban hozott döntései miatt. Ellenkezőleg, valószínűsíthető, hogy meghallgatáson fogadták, amikor 1500-ban felfüggesztették Kolumbusz alkirályi hatáskörét. 1503-tól az Újvilág lelki vezetését vallási megbízottak végezték, akiknek saját helytartóik voltak. Szászdi León-Borja, 1996b. 453–455.

49 Fernández de Oviedo, a kortárs történetíró a következőt jegyezte fel: „Az Admirálisról azon szerzetes igen rossz véleményel volt; és mivel a pápa engedélyével rendelkezett, igyekezett megfékezni az Admirálist. Így amikor Kolumbusz úgy ítélkezett a bűnözők felett, hogy azzal kiváltotta a barát rosszallását, az kérdőre vonta, majd elrendelte a szentségek kiszolgáltatásának felfüggesztését. Erre az Admirális megparancsolta, hogy a fejadagokból sem Boyl barát, sem háza népe ne részesedjék.” Fernández de Oviedo, 1992. vol. 1. 51. (Libro I. Capítulo XIII.)

50 A pozsonyi líceum könyvtára (Lyceálna knižnica v Bratislave) őriz egy érdekes levelet, amelyet 1496-ban az újvilági ferences szerzetesek írtak, és amelyben Kolumbuszra mint a zsarnokság megtestesítőjére fáraóként hivatkoznak. *Codex Bratislavensis*, 1986. Lásd még: Fernández-Armesto, 1993. Az említett levélben Kolumbusznak felróják mindazon károkat, amelyeket az indiánoknak, illetve a keresztényeknek okozott, eszerint ő volt a fáraó, aki Isten népét rabszolgasorba taszította. Vádolták továbbá azért, mert az indiánokat elválasztotta asszonyaiktól, akiket házimunka végzésére kényszerített vagy rabszolgaként használt.

vállalkozása nagy valószínűséggel kudarcba fulladt volna. A hit terjesztése iránti elkötelezettségüket méltán példázzák a sevillai ferencesek, akik minden eszközt felhasználtak, még a nyomásgyakorlást is, hogy módot teremtsenek a bálványimádók megtérítéséhez. Így a millenarizmus minden ember megtérítésére törekvő céljának jegyében a Guineai bulla kinyomtatása is a Kanári-szigetek lakosságának megtérítését szolgálta.⁵¹ A rend evangelizációs elhivatottsága még azokból az időkből ered, amikor Szent Ferenc, a rend alapítója a Szentföldre utazott. Ezután a kora középkorban a ferencesek többször is megkísérelték evangelizálni a Keletet. Azt is érdemes felidéznünk, hogy amikor Kolumbusz első útjáról 1493-ban visszatért, a Katolikus Királyok mint a szentföldi ferences kuszódia személyes patrónusai hírül adták a jeruzsálemi ferenceseknek a három karavella (értelmezésükben) távol-keleti útját.

Újabb keresztelők és a már megszokott keresztyszülők

Az 1492. évhez kötődő, fentebb részletesen elbeszélte keresztelők jelentőségéhez fogható eseményt Gonzalo Fernández de Oviedo történetíró jegyezte fel 1493-ban az első újvilági indiánok Spanyolországba történő megérkezése kapcsán: *„Hat indián érkezett az első Admirálissal a Barcelonában tartózkodó királyi udvarba (...), akik saját akaratukból és bölcs tanácsra kérték, hogy felvehessék a keresztiséget; és a Katolikus Királyok könyörületességükben megadták nekik e kegyet; és Őfelségeikkel a Királlyal és a Királynővel együtt elsőszülöttjük, a Felső Herceg közösen voltak a keresztyszülők. Az indiánok közül a legmagasabb rangúnak, aki Hispaniola szigetéről származott, és Goacanagarí cacique, avagy király rokona volt, a don Fernando de Aragón nevet adták; egy másikuk a don Juan de Castilla nevet kapta a keresztiségben; és az összes többiek mind olyan neveket kaptak, amelyeket keresztoszülei kérésükre bölcs megegyezéssel, a katolikus egyház hagyományához illően választottak. A második, don Juan de Castilla nevű indiánt a Herceg igen megkedvelte, s elrendelte, hogy háza népe közé kerüljön, és igen jól bánjanak vele s becsüljék, mint ha főnemesi sarj lenne. Azt is megparancsolta, oktassák és tanítsák meg neki szent hitünket, ezzel pedig Patiño majordomusát bízta meg; én később találkoztam ezzel az indiánnal, mikor már jól beszélt nyelvünket, de két év múlva meghalt. A többi indián mind visszatért az Admirálissal Hispaniola szigetére annak második útján.”*⁵²

Igen kevés adat áll rendelkezésre az ekkor megkeresztelkedett indiánok életéről. Az infáns, János herceg szolgálatába került indiánról természetszerűleg több

51 A Guineai bulla és a granadai háború kapcsolatáról, valamint arról, hogy Ferdinánd király már 1479-től úgy vélekedett, hogy a háború nem szolgál másra, mint hogy megfizessék a hitetlen pogányok által lakott Kanári-szigeteket meghódító katonákat, lásd: Wohlmuth, 1992. 542. A IV. Henrik halálát követő örökösödési háborúban Ferdinánd és Izabella önkényesen felvették a portugál királyi címet, és Guineára, valamint a Zöld-foki-szigetekre is bejelentették igényüket. Az 1479-ben kötött alcáçovasi békét követően a Guineai bulla által juttatott beneficiumokat arra használta Kasztília, hogy megtérítse a Kanári-szigetek őslakosait. A kasztíliai lobogó alatt hajózó, valójában andalúz hajók Ferdinánd és Izabella nevében hódították meg a zöld-foki Santiago-szigetet.

52 Fernández de Oviedo, 1992. vol. 1. 31.

információ áll rendelkezésünkre. Gonzalo de Baeza, a királyi kincstár kezelője számadásaiban az 1493. évre vonatkozóan az alábbiakat jegyezte fel Juan de Castillával kapcsolatban: „A királynő juttatásában ezen év december 13-án 13 002 és fél maravédi, amit a mondott kincstárnok kifizetett Őfelsége megbízásából azon öltözetekért, melyeket a Herceg 17 lovászának és egy, Indiákról származó szolgálójának készíttetett, másrészt más felszerelésekért és libériákért, miket a 17 mondott inasnak és egy öltözetért, a mondott indiánnak, Zaragozában, ezen költségekért: öt és fél vara⁵³ barna posztóért, egy barna köpenyért a mondott indiánnak, aminek varája 227 és fél maravédi, varratása 1249 és fél maravédi; három vara zöld posztó, varája 70 maravédi, összesen 210 maravédi és a mondott köpeny és mente varratásáért 105 maravédi, még egy öltözetért 239 maravédi, és gypjúkesztyűre 17 és fél maravédi, ami összesen 1821 maravédi.”

Valamivel többet tudunk még Diego Colónról, az admirális fiáról elnevezett indiánról. Don Fernando de Aragón, Guacanagarí törzsfőnök közeli rokona hamarosan elhunyt. A frissen katolizált indiánok többsége vissza akart térni az Indiákra, ám nagy részük még Cádizban, az út megkezdése előtt himlőben meghalt.⁵⁴ Kevesebb mint fél évtizeddel később, 1496. július 29-én szintén a guadalupai kolostor templomában zajlott le azoknak az indiánoknak a keresztelője, akiket Kolumbusz második útjáról hozott Kasztíliaba. A guadalupai Első Keresztelőkönyv így számol be az eseményről: „Pénteken, ezen hónap 29. napján megkeresztelték Cristóbal és Pedrót, don Cristóbal Colón Admirális szolgálóit. Cristóbal keresztszülei voltak: Antonio de Torres és Andrés Blásquez; Pedro keresztszülei pedig señor Coronel és señor Varela comendador, a szertartást Lorenço Fernandes káplán tartotta.”⁵⁵

A gránátalmafa oltalmazó árnya

A valladolidi Szent Gergely-kollégium homlokzata valószínűleg a leghatározottabb építészeti szimbóluma a Katolikus Királyok hatalmának; politikai szimbolizmusának átütő ereje talán csak a salamancai egyetem épületéhez fogható, mely azonban későbbi, és I. Károly (V. Károly német-római császár) uralkodásához (1516–1556) köthető.⁵⁶ A dominikánus kollégium homlokzata egyidős a szintén

53 Régi spanyol hossz mérték, körülbelül 0,83 méter.

54 Szászdi Nagy, 1995. 186. *Cuentas de Gonzalo de Baeza*, 1956. vol. 2. 116–117.

55 CDD 1994. vol. 2. 909.

56 Meggyőző az elképzelés, miszerint ezen salamancai homlokzat ihletője a valladolidi dominikánus kollégium homlokzata. A salamancai épületnek három fő széles gyámfala van, melyek függőlegesen öt sávra tagolódnak, míg vízszintesen háromszortatúak, és az érkezőket fogadó bejárat felett elhelyezkedő medalion díszítése a királyi patronátus allegóriája. Az aranykor uralkodóiként megjelenített Katolikus Királyok képmását görög nyelvű felirat övezi. Szintén középen, a második vízszintes tagolásban jelenik meg a spanyol uralkodói címer. Ezen alapelrendezés és épületszobrászati díszítőmotívumok forrásának egyértelműen a valladolidi Szent Gergely-kollégium épületét tekinthetjük, melynek központi elemei két figurális pilaszter, melyeket három vízszintes homlokzatosztat keretez. A nagyobb, reliefszerű elem a bejárat timpanonja felett helyezkedik el, és a tudás fáját ábrázolja, lombkoronájában a Szent Jánost szimbolizáló sással, mely a Katolikus Királyok címerét tartja. A salamancai épület homlokzatát 1529 és 1533 között emelték, és kétségkívül propagandacélokat is szolgált abban a városban, amely aktívan részt

valladolidi Szent Kereszt-kollégiumával, melyet Pedro González de Mendoza kardinális alapított. A két épületnek mégis kevés egyforma díszítőeleme akad; ezek közé tartozik a térden imádkozó, védőszentjeiktől kísért patrónusok figurájával díszített timpanon és a szintén ornemens funkciót ellátó támfalak, amelyek keretbe foglalják a főhomlokzat díszítőelemeit.⁵⁷ A Szent Kereszt-kollégium homlokzatán a Szent Jánost jelképező sas karmaiban megjelenített királyi címerben a gránátalmafa nem látható a címerpajzs egyik mezejében sem, míg a Szent Gergely homlokzatán már feltűnik ez a hódítást ünneplő növényi szimbólum. A tudás fája mint gránátalmafa jelenik meg, és az épület oromzatának peremét is termő gránátalmafaágak díszítik. A gótikus homlokzat szobrainak kiképzéséből következtetni lehet az alkotó szobrászok személyére. Szemből nézve feltűnik a homlokzat jobb oldalán elhelyezkedő, szobrokkal díszített pilaszter, amelynek szintén jobbján két koponya látható, alattuk keresztben elhelyezett lábszárcsontokkal, melyek a boltívtalálkozást tartó féloszlop felső végét díszítik. A szokatlan motívumválasztás, véleményem szerint, az alkotó szobrászok személyes ízlését tükrözik, akik késő gót, „lángnyelves” stílusban dolgozták fel ezt az egyértelműen közép-európai eredetű kompozíciót.

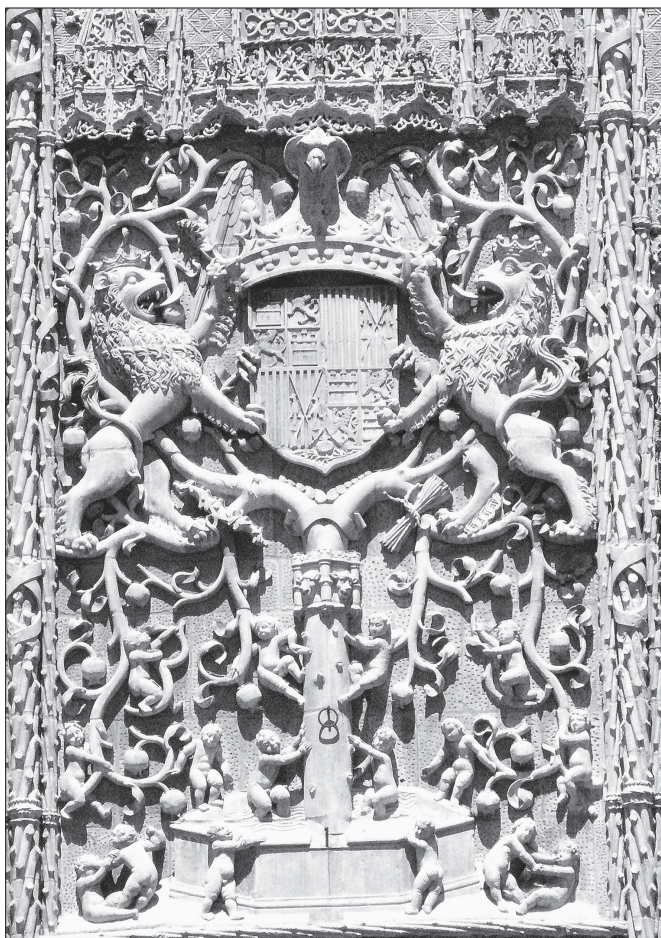
A dominikánus rend számára létrehozott neves valladolidi teológiai kollégium a kora újkori Spanyolország szellemi hatalmának egyik jelentős központja, a 16. századi Spanyolország legkiválóbb teológiai intézménye volt.⁵⁸ Falai között töltötte noviciátusát Bartolomé de las Casas, a későbbi latin-amerikai püspök, aki végrendeletében azt kérte, hogy a kollégiumban helyezték örök nyugalomra, és az intézményre hagyta könyvtárát, valamint kéziratait is. Az épület homlokzatának stílusa a német késő gótikát követi, és a vonatkozó írásos dokumentumok tanúsága szerint építése 1496-ban fejeződött be.⁵⁹ Mint már említettük, a homlokzat központi részét egy gránátalmafa díszíti, melynek ágai között megjelenik

vett a *comuneros*-felkelésben, amely politikai mozgalom meghatározó volt a Portugáliával 1479-ben és 1494-ben kötött egyezmények létrejöttében. A salamancai lakosok megbotránkozására a homlokzaton a Katolikus Királyok mellett mint szellemi-politikai örökségük folytatója megjelenik V. Károly német-római császár (I. Károly néven spanyol király) és a császárné, Izabella portugál infánsnő is.

57 Az építési munkálatok befejezéséről megemlékező latin nyelvű felirat, mely az épület Szent Kereszt-bejáratánál található, 1491-et jelöli az építkezés záró dátumaként, így a homlokzat a Szent Gergely-kollégium homlokzatánál korábbiaként datálható.

58 Amikor II. Fülöp felvetette egy *Librería Real*, vagyis királyi könyvtár alapításának ötletét, Juan Páez de Castro a következő tanácsot fogalmazta meg: „A legmegfelelőbb hely, véleményem szerint, Valladolid lenne, mivel Felseged sokat tartózkodik a városban királyi audiencián, emellett a város egyetemén, kollégiumaiban és kolostoraiban mindenféle nemzet képviselői gyakran megfordulnak.” Páez de Castro, 2003. 67. A kollégiumok, melyekre a szerző utal, a Santa Cruz, a San Gregorio és a San Ambrosio voltak.

59 1487-ban Alonso de Burgos, Palencia püspöke, aki burgosi katolizált zsidó családból származott, engedélyt kapott VIII. Ince pápától arra, hogy a prédikátor atyák Szent Pál-kolostora szomszédságában egyetemet alapítson Valladolidban. Az egyetem kápolnája valószínűleg 1490 elején készült el. Itt található a palenciai püspök sírja, aki 1499. november 8-án halt meg, és akit tréfás becenevén életében csak Habarcis barátként (*Fray Mortero*) ismertek, mivel rendelkezései nyomán született meg a Szent Gergely dominikánus kollégium csodálatos épülete, illetve a valladolidi Szent Pál-templom egyes részei. Az egyetem homlokzatának tervezője feltételezhetően Gil Siloe fia és Juan Guas volt; az előbbi Simón de Coloniával és műhelyével dolgozott, így nem véletlen, hogy ez az építészműhely vett részt a szomszédos Szent Pál-templom 1490-ben zajló munkálatában. Urrea Fernández, 1982. 94. Lásd meg: Wethey, 1936.

1. kép.
A valladolídi
Colegio de San Gregorio
homlokzata (részlet)

egy, a Katolikus Királyok címereivel díszített, nagyméretű címerpajzs, melyet két ágaskodó, koronás oroszlán tart (1. kép). A gránátalmafa mint az élet bőven termő fája jelenik meg, és egy stilizált díszkútból nő ki; a fa tövében számtalan puttó, illetve gyermek játszadozik, vagy a fa gyümölcseiért ágaskodik.⁶⁰ A ruhátlan gyermekek a föld még pogány népeinek szimbólumai, melyek szomjúhoznak az igaz hit gyümölcseire és annak fája árnyékában oltalmat, azaz a hispán monarchia gyámságát keresik ellenségeikkel, értelmezésemben a törökökkel és az eretne-

60 Fontos megjegyeznünk, hogy a humanisták számára a gránátalma a titkos tudás és a termékenység szimbóluma volt, emellett Spanyolországban a Granadai Királyság heraldikai szimbóluma is. A homlokzaton megjelenő motívumban egymásra vetül a három szimbolikus jelentésréteg. Hasonlóan, a stilizált kút, melyből a gránátalma kiemelkedik, egybeesik a Mária-szimbólumok egyikével is, hiszen felidézi a hit vizét, amely enyhíti a hívő lelkek szomjúságát. A puttók pedig az ártatlanság állapotában leledző természeti népeket testesítik meg, melyek nem ismerik még az Úr szavát, és csak az igaz hit elsajátításával nőhetnek fel.

kekkel szemben. A bejárat timpanonja felett, egy csúcsos boltív mezőjében jelenik meg két idős férfi térdelő alakja, akik egymás szakállát tépik; egyikük turbánt visel, a másik feje ugyanakkor fedetlen, és két angyal igyekszik szétválasztani őket. A figuracsoport a judaizmus, az eretnokség és a hit egyértelmű allegóriája, ami azért is szembetűnő, mert ugyanebben az épületben harcoltak a medreszék, vagyis a Koránt tanulmányozó iskolák az eretneknek tartott, zsidó hitüket titokban gyakorló *marranók* ellen. A Szent Gergely-kollégium mind stílusában, mind működésében a törökellenes harcok szellemi támogatójaként is értelmezhető.

A Katolikus Királyok uralkodói címerét Szent János sasa óvja kiterjesztett szárnyakkal. Szent János az uralkodópár egyik legkedvesebb szentje, egyben János herceg védőszentje is volt.⁶¹ A címerhez az oroszánok lába alatt csatlakoznak Ferdinánd és Izabella személyes szimbólumai: az iga Ferdinándé, amely a hűséget és a közös célért való összetartást jelképezi (és spanyol elnevezése, *yugo*, utal a királyné keresztnevének első betűjére); a nyílvesszőnyaláb pedig Izabelláé, mely a katonai hatalmat testesíti meg (spanyol megfelelője, *flechas*, pedig úgyszintén a házastárs keresztnevének első betűjét idézi fel). A központi jelenet két szelét a 16. századi kertek megszokott fonott kerítése övezi, mely mellett két sorban lovagok állnak őrt, ám az utcaszinthez közelebbi, alsó részeken ezeket a szereplőket felváltják a mezítelen, szőrös és szakállas, „természeti állapotukban” leledző vademberek,⁶² ahogy akkoriban az ártatlanságban élő, civilizálatlan népeket elképzelték. Egyes művészettörténészek szerint ezek a figurák az akkoriban felfedezett Kanári-szigetek őslakosait vagy az „újonnan meghódított” Újvilág indiánjait jelképezik.

Kutatásaim szerint a valladolidi Szent Gergely-kollégium homlokzata ornamentikájának fő ihletője az olasz humanista Pietro Martire d’Anghiera – spanyol nevén Pedro Mártir de Anglería – munkája lehetett, aki a herceg udvari nevelőjeként szolgált a Katolikus Királyokat, és nagy kegyben állt a teljes uralkodói családnál.⁶³ Egy János hercegnek ajánlott episztolájában a piemonti szerzetes így írt: „*Ne feledd, szerencsés gyermek, hogy egy fa vagy, melynek lombja a végtelenbe nyúlik, és hatalmas árnyékában összegyűlhet megpihenni sok gyámolításra szoruló nép, és amelynek ágairól éhük csillapítására mindannyian bőven termő gyümölcsöt*

61 Az infáns mindkét nagyapja János volt, II. János kasztíliai, illetve II. János aragóniai király. A királyi pár második lánya szintén a Johanna nevet kapta a keresztségben. Így az sem véletlen, hogy a Katolikus Ferdinánd által leginkább nagyra tartott szigetet az Antillák szigetcsoportjában, a mai Puerto Ricót szintén Keresztelő Szent Jánosról nevezték el.

62 A valladolidi homlokzat tíz barbárjából az utolsót, bár torzóban, a kaliforniai Huntington Museum (San Marino, Pasadena) őrzi. A szobrot valószínűleg a spanyol állam ajándékozta az amerikai milliomosnak, amikor a polgárháború után látogatást tett a városban.

63 Fontos jelezni, hogy a kollégiumot alapító Mendoza bíboros családjának tagjai, jelesül a bíboros bátyja, Tendilla grófja és Mondéjar márkija voltak azok, akik kezdetben felkarolták Pedro Mártir de Angleriát, aki a gróf meghívására érkezett Itáliából a grófi gyermekek oktatására. Nem meglepő tehát, hogy a Mendoza családhoz tartozó Santillana márkí gyermekei és azok rokonai szintén megbízásokat adtak Lorenzo Vázquez építésznek, amelyek eredményei olyan kimagasló építészeti értékű épületek, mint például Medinaceli herceg Cogolludo-palotája, a valladolidi Szent Kereszt-kollégium vagy a tendillai Szent Anna-zárda, amely már reneszánsz stílusban épült, és amelyek közül néhányban oktatótevékenységet végzett Pedro Mártir de Anglería.

remélhetnek, így mint a fecskefiókák szülei csőréből várják az eleséget. Mindig emlékezz rá, hogy rád vannak bízva, hogy jó úton tereld valamennyi népnek nyáját, melyek birodalmadhoz tartoznak. Hatalmad fája bő termést hoz, kegyes gyermek, ha – mint az már most is szokásod – bőven öntözöd a tudományokban való elmélyülés és a jó erkölcs vizével, mely mentes minden rossz szokástól és bűntől; és fád kegyes és oltalmazó árnyékot is ad az alatta pihenőknek, ha sikerült előtte tenmagad erősítened a kegyesség erényében.”⁶⁴

A fenti levél keltezését egy korábbi tanulmányomban Kolumbusz Európába történő 1493. évi visszaérkezése, illetve János herceg 1495-ben bekövetkezett halála közötti időszakra tettem.⁶⁵ Mivel Urrea szerint 1496-ra a kollégium építési munkálatai már befejeződtek, és „az építkezés tervezett munkafázisai belülről kifelé haladtak”, valószínűnek tartom, hogy a homlokzat terve az építkezés támogatója, Alonso de Burgos, Palencia püspökének és a királynő gyóntatóatyjának rendelkezésére és személyes ízlése szerint született 1493 körül, és munkálatai 1494–1495-ben zajlottak. Alonso atya nemcsak Ferdinánd és Izabella uralkodása előtt kívánt tisztelni a homlokzat ornamentikájával, hanem legfőképp a leendő uralkodó, János herceg előtt, akinek jövőbeli kormányzatához nagy reményeket fűzött. A homlokzat központi részének díszítése utal a Bernal Boylhoz intézett, korábban ismertetett *Piis fidelium* pápai bulla üzenetére is: „kereszteljétek meg őket, és tanítsátok a hitünkre”, hiszen a homlokzat puttófiguráit a díszkútként ábrázolt élet forrásában fürdőzve jelenítette meg a szobrász. A forrásból ered a hispán monarchia fája, egy gránátalmafa (a bölcsesség fája), mely gyümölcscsel és árnyékkal is szolgál az ártatlanoknak. Egy valladolidi művészettörténész szerint mind a homlokzat, mind az épület egésze nehezen datálható, mivel „nem áll rendelkezésre írásos dokumentum építésének történetéről”.⁶⁶ Annyit azonban tudunk egy királyi rendeletből, mely 1494. szeptember 6-án kelt Segoviában, hogy akkorra az építkezés már biztosan befejeződött, hiszen Garcilaso de la Vega római követnek a Katolikus Királyok

64 Angleria, 1953. 183–185. A kötet szerkesztői rámutattak, hogy az epistolákban megjelenő dátumok sokszor ellentmondanak a valós, történelmi kronológiának, bár Angleria leveleinek valóságtartalma a többi vonatkozásban kétségtelen. A spanyol korona küldetésének ezen központi szerepe és a trónörökösnek szánt, az ezzel járó feladatokról szóló emlékeztető egybecseng azzal a *providencializmussal*, ami meghatározta a Katolikus Királyok uralkodásának időszakában élő és alkotó történétírók és jogászok világszemléletét. Izabella trónra lépésétől kezdve az isteni gondviselés műveként fogta fel életének minden sikerét és kudarcát. Cepeda szerint: „A Katolikus Királyok uralmát megelőző múlt is ennek a felfogásnak a fényében tűnik fel. Péter király testvére, Henrik keze által elszenvedett halálát nem lehetett másképp értelmezni, mint büntetést számos bűnéért. Az aljubarrotai vereséget és a kasztíliaiak kiábrándulását a portugál–hispán egység elképzeléséből szintén Isten döntésének tulajdonították: »Ami Aljubarrotában megtörtént, azért történt, mert ellene szegültünk Isten akaratának.« (Az idézet a 15. századi udvari történetíró, Hernando del Pulgar művéből származik.)” Cepeda, ismét Hernando del Pulgar szavaival folytatja: „A korona a jogos örökösödési rend szerint Kasztíliai Péter király utódait illette, »ám az Úr rejtett akaratából ma annak leszármazottai uralkodnak felette, aki a jogos uralkodó testvére, ám fattyú volt«. Figyelemre méltó, milyen átfogó érveléssel támasztják alá Izabella királynő trónutódlási jogait is. Ilyen értelemben nem a földi halandóknak kell megindokolniuk az események okait, hiszen azok mind az Úr mérhetetlen bölcsességéből fakadnak. Ebben a mozzanatban is világosan megmutatkozik Szent Ágoston filozófiájának a középkor egészére gyakorolt hatása.” Cepeda Adán, 2010. 88–89.

65 Szászdi León-Borja, 2001. 25–26.

66 Urrea Fernández, 1982. 94.

úgy írják le az épületet, mint „a legfigyelemreméltóbb építészeti remekmű, mely Birodalmunk határain belül, vagy akár azokon túl található”.⁶⁷

A Szent Gergely-kollégium homlokzata úgy is értelmezhető, mint a Katolikus Királyok spanyol monarchiára vonatkozó politikai programjának művészeti bemutatása. Hatása a korabeli építészetre és szobrászokra jelentős volt. Ezt hangsúlyozza Pedro Dias is, amikor rámutat, hogy a valladolidi dominikánus kollégium homlokzata az egyike volt azon építészeti alkotásoknak, amelyek közvetlen hatással voltak a belémi Jeromos-rendi kolostor (*Mosteiro dos Jerónimos*) homlokzatának kialakítására.⁶⁸ A portugáliai épület egyik eleme, mely világosan mutatja a spanyol kollégium épületéből merített inspirációt, az a figurális pilaszter, amelyet Szent Péter és Szent Pál alakja díszít. Ez az allegorikus csoportozat tisztelgés Vasco de Gama sikeres útja előtt, és feltűnik rajta Tengerész Henrik is, akinek alakja egy ikerajtó két felső boltíve közötti mezőben helyezkedik el; ugyanez a kettős elrendezéssel élő dekoratív elemhasználat megjelenik a valladolidi Szent Gergely-kollégium homlokzatán is. Amint az közismert, Tengerész Henrik portugál herceg volt az, aki a Krisztus Lovagrendje, a portugál templomos rendből leszármazott katonai rend segítségével megkezdte az Atlanti-óceán és az India felé vezető tengeri kereskedelmi útvonalak felfedezését. A Jeromos-rendi kolostor déli homlokzatán helyezkedik el a Virgen dos Reis, a királyi patrónus Szűzanya alakja, aki áldásával jutalmazza a vállalkozást, mely a portugálok annyi áldozatával járt.

Ebben az időszakban az Ibériai-félsziget királyi udvaraiban az euforikus optimizmus hangulata uralkodott, mind vallási, mind politikai értelemben, de legfőképpen a felfedezések nyomán kibontakozó kereskedelmi lehetőségek kapcsán: a Fűszer-szigetek piaca megnyílt Portugália, Kasztília és Aragónia számára. A török legyőzése lehetségesnek tűnt, a Szentföld visszahódításának esélye karnyújtásnyira volt. Eközben a tudós ferences szerzetesek közelinek hitték a Szentlélek visszatérését a földre, hiszen ennek teológiai feltétele az volt, hogy a világ minden táján élő népek összességének evangelizálása teljesüljön. Ezen profetikus légkörben jelentette be 1494-ben VIII. Károly francia uralkodó (1483–1498) Konstantinápoly és a Szentföld meghódítását, ráadásul ugyanezen évben Ferdinánd és Izabella – akik korábban szintén elkötelezték magukat Jeruzsálem visszavétele és az észak-afrikai

67 AGS Cámara de Castilla, CED. 1, 135, 2. A kérdéses forrásban a Katolikus Királyok utasítást adtak vatikáni követüknek, hogy szerezzék meg a pápa engedélyét, hogy a Szent Gergely-kollégium részesüljön bizonyos beneficiumok jövedelmeiből.

68 Dias, 1993. 206. Az egybeesés nem meglepő, mivel ebben az időszakban kiválóak voltak a kapcsolatok Kasztília és Portugália között, főképpen azért, mert Mánuel portugál király első két felesége a Katolikus Királyok leányai voltak. Számos kasztíliai művészt és kőművesmestert ismerünk, aki a nagy portugál kolostor építési munkálataiban részt vett, mint például a liérganesi Juan és Diego de Castillo (portugál vezetéknevükön Castilho). Uo. 31–54. Juan de Castillo a sevillai katedrális építésén is dolgozott. Szintén ismert egy feljegyzés, amelyben szó esik három spanyol kőművesről, akik a sevillai katedrális építették, és 1522-ig a belémi kolostor munkáiban is részt vettek: Diego de Riaño, a fia, Aparicio és Pedro de Rozas. AGS Cámara de Castilla, 153-37. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a sevillai székesegyház építészeti hatása azért is lehetett olyan jelentős Portugáliában, mivel a délspanyol város és Lisszabon gazdasági kapcsolatai is intenzívek voltak ebben az időszakban. Sevillában volt a félsziget legmonumentálisabb gótikus székesegyháza, ráadásul a város 1526-ban V. Károly német-római császár és Izabella portugál infánsnő házasságkötésének helyszínéül is szolgált. A császári esküvő részletes leírása: Villar Sánchez, 2000. 161.

mauritániai területek rekonkvisztája mellett – az új Spanyol Birodalom Nagy Károlyként tűntek fel. VI. Sándor pápa áldását adta a Katolikus Királyok céljaira, és bul-
 lábán adományozta nekik a szabad hajózás, kereskedelem és gyarmatosítás jogát az Atlanti-óceántól Indiáig terjedő területen, a királyi patronátus intézményével pe-
 dig a föld minden népe megismerhette az egyetlen igaz evangéliumot. Később
 ugyanezen VI. Sándor a spanyol uralkodóknak juttatta Afrika meghódításának jo-
 gát is. Egy lehetséges szövetség János pap országával és a kínai kánnal segít majd a
 török legyőzésében, és kétségtelen, hogy Jeruzsálem új rekonkvisztáját csak a Kato-
 likus Királyok és Mánuel portugál uralkodó vezethették. Kolumbusz maga is utalt
 arra, hogy az Indiákon aratott „győzelme” is hozzájárul ahhoz, hogy a Szentföldről
 kiszorítsák a pogányokat.⁶⁹

Nem szabad megfeledkeznünk a katolizáláson alapuló impérium kiépítésé-
 nek egy másik fontos eszközéről sem, legalábbis Antonio de Nebrija humanista
 nyelvész annak nevezi a kasztíliai spanyol nyelvet 1492-ben *Gramática Castellana*
 címmel kiadott, Izabella királynőnek ajánlott nyelvtani munkájában. A kasztíliai
 nyelv által egységesülő, a Katolikus Királyok fősége alá tartozó területekről így
 vélekedik: „*Spanyolország azon részei és területei, melyek sokféle voltak szétszórva,
 a királyság egységes testében egyesültek, amelynek államformája és egysége olyan,
 hogy sok évszázadnyi veszély és az eljövendő idők sem tudják sem megtörni, sem
 szétválasztani azokat.*”⁷⁰ A korszak további jellemzője, hogy megvalósíthatónak
 tűnt a félsziget királyságainak dinasztikus házasságokkal létrehozott uniója is, ami a
 spanyol Trastámara- és a portugál Avis-ház tervei között egyaránt szerepelt.⁷¹ A két
 ibériai királyságnak, Portugáliának és Kasztíliának számos közös politikai és gazda-
 sági érdeke volt, ami megkönnyítette a királyságok perszonáluniójának létrejöttét
 V. Károly és Izabella gyermekének megszületésével.⁷²

69 Milhou, 1983. 338–340.

70 Pérez, 2011. 55.

71 Szászdi León-Borja, 1995. 1577–1630. A korabeli jogtudósok pogányokra vonatkozó értelmezéseiről:
 Icaza Dufour, 2008. 67–73. A Medina del Campó-i palotában kelt végrendeletében Izabella arra kérte
 férjét, leányát, Johannát és annak férjét, Fülöp főherceget: „*ne adják fel Afrika meghódítását és a po-
 gányság elleni harcot*”. A Katolikus Királyok észak-afrikai rekonkvisztapolitikájával kapcsolatban lásd:
 Doussinague, 1944. 91–124. Itt kívánom megjegyezni, hogy 1991-ben a Simancasi Főlevéltár *Estado*
 szekciójában egy feljegyzést találtam, melyet a régi levéltári katalógus szerint Izabella császárnéhez
 intéztek; valószínűleg azért iktatták így, mert egy iratcsomóban volt a malucói tárgyalások irataival.
 Valójában a feljegyzést Kasztíliai Izabellának szánták, szerzője feltehetően II. János portugál király
 (1481–1495) egyik politikai ellenlábasa lehetett. Egy évet töltöttem a kézirat tanulmányozásával,
 Dr. Klimes-Szlik Katalin (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest) segítségével átiratot készítettem
 a 40 fóliánst tartalmazó kéziratból, melynek spanyol nyelvezetét gazdagon tarkították luzitanizmusok.
 Joaquim Veríssimo Serrão egy, a Salamancai Egyetemen a kasztíliai-portugál kapcsolatok témájában
 rendezett konferencián, plenáris felszólalásában az elmúlt évek legfontosabb tudományos felfedezésé-
 nek nevezte a kézirat feldolgozását.

72 A két hispán királyság között számos ideológiai azonosság létezett, ezek közé tartozott annak fontossá-
 ga, hogy visszahódítsák az arabok által Afrikában elfoglalt területeket, valamint az a szándék, hogy el-
 foglalják a Szentföldet, és vereséget mérjenek a törökre. A birodalmi külpolitika „kasztíliai” alapelvei
 legalább annyira portugál, mint kasztíliai eredetűek. A portugálok Ceuta meghódításától és az Algarvei
 Királyság kikiáltásától követték a keresztes háború ideológiáját, amely megjelent a Sagresből India fel-
 fedezésére indított atlanti felfedezőutak háttérében is. Nem csak Tengerész Henrik álmodott Jeruzsálem

A kasztíliai politika irányelveinek, az univerzális monarchia 15. század végén kibontakozó gondolatának, a kereszténységben betöltött vezető szerepének, a török elleni keresztes háborúnak és Jeruzsálem felszabadításának alapeszméit kétségkívül a Katolikus Királyok, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd vetették meg. Az elkövetkezendő négy évszázadban a spanyol korona és az egyház egysége töretlen maradt a hispán monarchiában, még akkor is, ha az abszolutizmus időszakában vissza-visszatérő súrlódásokat okozott a királyi patronátus intézményrendszere.⁷³

Fordította: Kürthy Ádám András–Bán Mónika Edina–Virágh Anna

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

AGS

Archivo General de Simancas (Valladolid)

2. Kiadott források

Anglería

1953 Anglería, Pedro Mártir de: *Epistolario*. Estudio y traducción de José López del Toro. Madrid, 1953. (Documentos inéditos para la historia de España, 9.)

CDD

1994 *Colección documental del descubrimiento (1470–1506)*. Vol. 1. *22 de septiembre de 1470–12 de junio de 1494*. Vol. 2. *21 de junio de 1494–12 de diciembre de 1501*. Vol. 3. *12 de diciembre de 1501–4 de junio de 1506*. Ed.: Pérez de Tudela, Juan–Ezquerro, Ramón. Madrid, 1994.

Codex Bratislavenis

1986 *European Expansion, 1494–1519: The Voyages of Discovery in the Bratislava Manuscript Lyc. 515/8 (Codex Bratislavenis)*. Eds.: Krása, Miloslav–Polišenský, Josef–Ratkoš, Peter. Praha, 1986.

Colón

1982 Colón, Cristóbal: *Los cuatro viajes del almirante y su testamento*. Edición y prólogo de Ignacio B. Anzoátegui. Madrid, 1982. (Colección Austral, 633.)

meghódításáról és a török leveréséről; I. Mánuel portugál király majdnem meg is valósította ezt a célt, hiszen megszerezte a törököktől a fűszerkereskedelmi útvonalak felett gyakorolt ellenőrzést, és vereséget mért a törökre a Perzsa-öbölben és az Indiai-óceánon is. Az uralkodók politikai céljaival kapcsolatos 15. századi portugál politikai gondolkodásról lásd: *El Memorial Português de 1494*, 1994. Lásd még: Szászdi León-Borja, 1996. 117–132.

⁷³ Szászdi León-Borja, 2008b. 717–740.

Cuentas de Gonzalo de Baeza

1955–1956 *Cuentas de Gonzalo de Baeza tesorero de Isabel la Católica*. Vol. 1. 1477–1491. Vol. 2. 1492–1504. Ed.: Baeza, Gonzalo de–Alsina de la Torre, E. A. de la–Torre y del Cerro, Antonio de la. Madrid, 1955–1956.

De las Casas

1957 *Obras escogidas de Fray Bartolome de las Casas*. Vol. 1. *Historia de las Indias*. Texto fijado por Juan Pérez de Tudela y Emilio Lopez Oto; estudio crítico preliminar y edición por Juan Pérez de Tudela Bueso. Madrid, 1957. (Biblioteca de autores españoles, 95.)

El Memorial Portugués de 1494

1994 *El Memorial portugués de 1494. Una alternativa al Tratado de Tordesillas*. Estudio crítico y transcripción: István Szászdi Leon-Borja y Katalin Klimes-Szmik. Madrid, 1994. (Tabula Americae, 27.)

Fernández de Oviedo

1992 Fernández de Oviedo, Gonzalo: *Historia general y natural de las Indias*. Edición y estudio preliminar de Juan Pérez de Tudela Bueso. Madrid, 1992. (Biblioteca de autores españoles, 117–121.)

Gould

1984 Gould, Alicia Bache: *Nueva lista documentada de los tripulantes de Colón en 1492*. Madrid, 1984.

Navarrete

1954–1955 *Obras de D. Martin Fernandez de Navarrete*. Vol. 1. *Colección de los viajes y descubrimientos*. Vol. 2. *Colección de los viajes y descubrimientos*. Vol. 3. *Colección de los viajes y descubrimientos*. Edición y estudio preliminar de D. Carlos Seco Serrano. Madrid, 1954–1955. (Biblioteca de autores españoles, 75–77.)

Páez de Castro

2003 Páez de Castro, Juan: *Memoria a Felipe II sobre la utilidad de juntar una buena biblioteca. Descubierta en la Real Librería de San Lorenzo por Blas Antonio Nasarre*. Edición de Gonzalo Santonja. Valladolid, 2003.

Suárez Fernández

1964 Suárez Fernández, Luis: *Documentos acerca de la expulsión de los judíos*. Valladolid, 1964.

3. Szakirodalom

Amador de los Ríos

1984 Amador de los Ríos, José: *Historia de los judíos de España y Portugal*. Tomo 3. *Desde Juan II hasta la Dispersión*. Madrid, 1984.

Antelo Iglesias

2002 Antelo Iglesias, Antonio: *Estudios y ensayos de historia medieval*. Madrid, 2002.

Aram

2008 Aram, Bethany: *Leyenda Negra y leyendas doradas en la conquista de América. Pedrarias y Balboa*. Madrid, 2008.

Baer

1961–1966 Baer, Yitzhak: *A History of the Jews in Christian Spain*. Vol. 1. *From the Age of Reconquest to Fourteenth Century*. Vol. 2. *From the Fourteenth Century to the Expulsion*. Philadelphia, 1961–1966.

- Bueno–Aguirre
2006 Bueno, Valera Consuelo–Aguirre, Isabel: *La caída de Cristóbal Colón. El juicio de Bobadilla*. Madrid, 2006.
- Caro Baroja
1978 Caro Baroja, Julio: *Los judíos en la España Moderna y Contemporánea*. Vol. 1–3. Madrid, 1978.
- Cepeda Adán
2010 Cepeda Adán, José: *En torno al concepto de Estado en los Reyes Católicos*. Madrid, 2010.
- Costa
2007 Costa, João Paulo Oliveira e: *D. Manuel I. 1469–1521. Um Príncipe do Renascimento*. Lisboa, 2007.
- Dias
1993 Dias, Pedro: *Os Portais Manuelinos do Mosteiro dos Jerónimos*. Coimbra, 1993.
- Doussinague
1944 Doussinague, José M.: *La política internacional de Fernando el Católico*. Madrid, 1944.
- Echagüe Burgos
1993 Echagüe Burgos, Jorge Javier: *La Corona y Segovia en tiempos de Enrique IV (1440–1474)*. Segovia, 1993.
- Fernández-Armesto
1993 Fernández-Armesto, Felipe: *Antes de Colón. Exploración y colonización desde el Mediterráneo hacia el Atlántico, 1229–1492*. Madrid, 1993.
- García-Gallo
1957–1958 García-Gallo, Diego Alfonso de: Las Bulas de Alejandro VI y el ordenamiento jurídico de la expansión portuguesa y castellana en África y en las Indias. In: *Anuario de Historia del Derecho Español*, 27–28. (1957–1958) 461–830.
- Icaza Dufour
2008 Icaza Dufour, Francisco de: *Plus ultra. La monarquía católica en Indias 1492–1898. Estudios en homenaje a la Escuela Libre de Derecho en sus primer centenario*. México, 2008.
- Jover Zamora
1956 Jover Zamora, José María: *Carlos V y los españoles*. Madrid, 1956.
- Liebman
1971 Liebman, Seymour B.: *Los judíos en México y América Central (Fe, llamas e Inquisición)*. Madrid, 1971.
- Lucena Salmoral
é. n. Lucena Salmoral, Manuel: Pérez, fray Juan (s. XV). In: *La web da las biografías*. <http://www.mcnbiografias.com/app-bio/do/show?key=perez-fray-juan>.
- Mena García
2004 Mena García, María del Carmen: *Un linaje de conversos en tierras americanas. Los testamentos de Pedrarias Dávila, gobernador de Castilla del Oro y Nicaragua*. León, 2004.
- Milhou
1983 Milhou, Alain: *Colón y su mentalidad mesiánica en el ambiente franciscanista español*. Valladolid, 1983.
- Netanyahu
1994 Netanyahu, Benzion: *Los marranos españoles según las fuentes hebreas de la época (siglos XIV–XVI)*. Valladolid, 1994.

Peña Barroso

2015 Peña Barroso, Efrén de la: La Comunidad de Segovia y la familia Coronel. In: *Carlos V, conversos y comuneros. Liber amicorum Joseph Pérez*. Coord.: Szászdi León-Borja, István-Galende Ruiz, María Jesús. Valladolid, 2015. 51–69.

Pérez

1993 Pérez, Joseph: *Historia de una tragedia. La expulsión de los judíos de España*. Barcelona, 1993.

2011 Pérez, Joseph: *Entender la Historia de España*. Madrid, 2011.

Serrão

1998 Serrão, Joaquim Veríssimo: *A Misericórdia de Lisboa. Quinhentos anos de História*. Lisboa, 1998.

Sousa

2002 Sousa, Ivo Carneiro de: *A Rainha D. Leonor (1458–1525). Poder, misericórdia, religiosidade e espiritualidade no Portugal do Renascimento*. Lisboa, 2002.

Szászdi León-Borja

1995 Szászdi León-Borja, István: Después de la *Inter caetera*, ruptura y cambio en la política indiana de Alejandro VI. In: *Memoria del X Congreso del Instituto Internacional de Historia del Derecho Indiano*. Tomo II. México, 1995. 1577–1629.

1996a Szászdi León-Borja, István: Las Paces de Tordesillas en peligro. Los refugiados portugueses y el dilema de la guerra. In: *Las relaciones entre Portugal y Castilla, en la época de los descubrimientos y la expansión colonial*. Ed.: Carabias Torres, Ana María. Salamanca, 1996. 117–132.

1996b Szászdi León-Borja, István: Una minuta para el gobierno de indios y cristianos. In: *Revista de Historia del Derecho*, 24. (1996) 451–482.

1999 Szászdi León-Borja, István: La integración de las élites de cristianos nuevos: alianza y vasallaje en la expansión atlántica (1485–1520). In: *Jahrbuch für Geschichte Lateinamerikas – Anuario de Historia de America Latina*, 36. (1999) 7–31.

2001 Szászdi León-Borja, István: *Los viajes de Ojeda y las rutas comerciales indias. El valor económico del señorío del mar de los Reyes Católicos*. Santo Domingo, 2001.

2002 Szászdi León-Borja, István: Rodrigo de Escobedo, Justicia y Teniente del Virrey de las Yndias. In: *Nova Hispania* [Universidad Nacional Autónoma de México], 6. (2002) 7–53.

2006 Szászdi León-Borja, István: Colón, gobernador de los indios, amigos, vasallos y esclavos. In: *Cuadernos de Historia*, 16. (2006) 175–194.

2008a Szászdi León-Borja, István: La creación de derecho durante la gobernación de Pedrarias Dávila en Castilla del Oro. In: *Derecho, instituciones y procesos históricos: XIV Congreso del Instituto Internacional de Historia del Derecho Indiano*. Coord.: Puente Brunke, José de la-Guevara Gil, Jorge Armando. Lima, 2008. 399–414.

2008b Szászdi León-Borja, István: Un obispo de Popayán frente a la Monarquía Absoluta. Fray Agustín de Coruña y el problema de las jurisdicciones episcopales. In: *Boletín de historia y antigüedades*, 95. (2008) 843. sz. 717–740.

2009a Szászdi León-Borja, István: Cristóbal Colón y la muerte del Abad Gallego. Una historia de tiranos tropicales y un mito jacobeo. In: *Iacobus, Revista de estudios jacobeos y medievales*, 25–26. (2009) 223–242.

2009b Szászdi León-Borja, István: El magnífico señor don Alvaro de Portugal, contador mayor de Castilla. Una trayectoria político-administrativa. In: *Castilla y el mundo feudal. Homenaje al profesor Julio Valdeón*. Ed.: Val Valdivieso, María Isabel del-Martínez Sopena, Pascual. Valladolid, 2009. Vol. 2. 699–709.

2012 Szászdi León-Borja, István: Castilian Justice and Columbian Injustice: The End of the Government of Christopher Columbus in Hispaniola. In: *Journal on European History of Law*, 3. (2012) 2. sz. 53–58.

Szászdi Nagy

1966 Szászdi Nagy, Ádám: Integración de la Historia de Europa e Hispanoamérica. In: *La Torre, Revista de la Universidad de Puerto Rico*, 13. (1966) 51. sz. 37–44.

1984 Szászdi Nagy, Ádám: *Un mundo que descubrió Colón. Las rutas del comercio prehispánico de los metales*. Valladolid, 1984.

1995 Szászdi Nagy, Ádám: *Los guías de Guanahaní y la llegada de Pinzón a Puerto Rico*. Valladolid, 1995.

2000 Szászdi Nagy, Ádám: Colón no llegó a la Rábida en 1483. In: *Revista de Ciências Históricas*, 15. (2000) 71–100.

Urrea Fernández

1982 Urrea Fernández, Jesús: *Guía histórico-artística de la ciudad de Valladolid*. Valladolid, 1982.

Vilar Sánchez

2000 Vilar Sánchez, Juan Antonio: *1526 Boda y luna de miel del emperador Carlos V. La visita imperial a Andalucía y al reino de Granada*. Granada, 2000.

Waugh

2011 Waugh, Evelyn: *Jerusalén: Viaje a los Santos Lugares*. Barcelona, 2011.

Wethey

1936 Wethey, Harold E.: *Gil de Siloe and his School: A Study of Late Gothic Sculpture in Burgos*. Cambridge, 1936.

Wohlmuth

1992 Wohlmuth, Harry: Las más tempranas bulas de indulgencia españolas impresas. Nuevos datos sobre la fecha de impresión de la Bula de Guinea y de la introducción de la imprenta en Sevilla. In: *El libro antiguo español. Actas del segundo Coloquio Internacional*. Ed.: López-Vidriero, María Luisa–Cátedra, Pedro M. Salamanca, 1992. 493–553.

ISTVÁN SZÁSZDI LEÓN-BORJA

GOD'S FIRST WORDS IN THE NEW WORLD

MILLENARIANISM, HERESY AND ORTHODOXY IN THE ISLE OF LA ESPAÑOLA IN 1493

The aim of this paper is to examine the ideological background of and the motives for early Spanish exploratory journeys to the New World. It also focuses on the process that led to Pope Alexander VI, born Rodrigo Borja of Valencia, former apostolic nuncio for the Spanish kingdoms, issuing the papal bull *Inter caetera* and resulted in establishing the first church for the indigenous peoples of the colonized Americas. The paper also undertakes a detailed exploration of the hardships that the first, temporarily assigned Christian missionaries had to face, with a particular focus on the conflict that arose as a result of the insurmountable obstacles caused by Columbus, leading to Vicar Apostolic Fr. Bernal Boyl abandoning the isle of Hispaniola. In addition, the paper is concerned with the royalist propaganda of the Spanish Monarchy, which accompanied the evangelization of pagan settlements in a land that had previously been unfamiliar with Christian teaching.

CONTENTS

Friars and Missionaries in South America (Tibor Martf)	179
<i>Studies</i>	
István Szászdi León-Borja: God's First Words in the New World: Millenarianism, Heresy and Orthodoxy in the Isle of La Española in 1493	183
Constanza López Lamerain: The Third Council of Lima and the Unified Evangelistic Norms in the Ecclesiastical Province of Peru	211
Loránd Zajta: The Missionary and Scientific Activity of Károly Brentán on the Territory of the Viceroyalty of Peru	229
Dóra Babarczi: Hungarian Jesuits in Paraguay: The Letters of Ferenc Limp, SJ from the Years 1752–1753	259
Pedro Miguel Omar Svriz Wucherer: The Rebellion of Arecaya: Armed Guaraní at the Frontier	277
Ludolf Pelizaeus: The Narrative Construct of "Uncolonized Land" and Its Contribution to the Conquest of Chile from the Outset of the 16 th Century	297
<i>Book Reviews</i>	
Hungarian Jesuits in Brazil, 1753–1760 (Ágnes Menyhárt)	319
The Túpac Amaru Rebellion (Brigitta Kinga Schvéd)	323
On Mission in Chile, 1956–1975 (Mátyás Gábor Varga)	328

SZERZŐINK

Babarczi Dóra, PhD, Szegedi Tudományegyetem • López Lamerain, Constanza, doktorandusz, Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte (Frankfurt am Main) • Menyhárt Ágnes, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Pelizaeus, Ludolf, egyetemi tanár, Université de Picardie Jules Verne UFR de Langues et Cultures étrangères (Amiens) • Schvéd Brigitta Kinga, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Svriz Wucherer, Pedro Miguel Omar, doktorandusz, Universidad Pablo de Olavide (Sevilla) • Szászdi León-Borja István, egyetemi tanár, Universidad de Valladolid • Varga Mátyás Gábor, egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK • Zajta Loránd, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

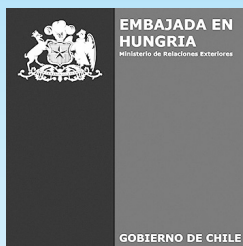
TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

JEZSUITÁK

Megjelent a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya és a Chilei Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége támogatásával

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka

Nemzeti Kulturális Alap